

Lapsen osallisuus lastensuojelun prosesseissa

Kirjallisuuskatsaus

Johanna Hartikainen

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö

Lapin yliopisto

Syksy 2024

Lapin yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Lapsen osallisuus lastensuojelun prosesseissa. Kirjallisuuskatsaus.

Tekijä: Johanna Hartikainen

Tutkinto-ohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 59, 1 liite

Vuosi: 2024

Tiivistelmä:

Pro gradu -tutkielman tutkimustehtävänä oli tuottaa kirjallisuuskatsauksen keinoin tietoa lasten osallisuudesta heitä koskeissa lastensuojelun prosesseissa. Tutkimus keskittyi suomalaiseen lastensuojeluun. Tavoitteena oli saada tietoa työntekijän näkökulmasta, mutta huomioida lasten sekä heidän vanhempiensa kokemukset. Tutkimus keskittyi lastensuojelussa tapahtuvaan palvelutarpeen arviointiin sekä avohuollon suunnitelmalliseen työhön sekä niihin kuuluiin prosesseihin. Lasten osallisuudesta ja sen tärkeydestä puhutaan paljon, mutta tutkimusten mukaan on tiedossa, että se ei aina toteudu. Lisäksi siihen liittyy paljon haastavia asioita kaikkien näkökulmasta. Tutkimuksen tarkoitus oli saada tietoa lasten osallisuudesta ja siihen liittyvistä kokemuksista lastensuojelun arviointityötä ja avohuoltoa koskien. Tutkimuskysymykseni olivat: Miten lasten osallisuus näkyy lastensuojelun prosesseissa? Miten työntekijät, lapset sekä vanhemmat kokevat lapsen osallisuuden toteutumisen?

Tutkielma oli kuvaileva ja integroiva kirjallisuuskatsaus. Tutkimuksen keskeisiä käsitteitä olivat lastensuojelu ja osallisuus. Aineiston, koko oli yksitoista tieteellistä tekstiä, joka koostui kotimaisista vertaisarvioituista artikkeleista, väitöskirjasta ja lisensiaatin työstä. Aineisto koski lastensuojelun arviointityötä ja avohuoltoa sekä näihin liittyviä prosesseja. Aineisto käsiteltiin sisällönanalyysin avulla.

Tulosten mukaan lapsilähtöisyys ja osallisuus ovat lähtökohta suomalaiselle lastensuojelutyölle. Suomalaisessa lastensuojelussa tiedostetaan johtotasolla asti lapsen osallisuuden sekä lapsilähtöisyyden näkökulma. Työntekijät pitävät niitä erityisen tärkeinä ja työhön perustavan laatusiksi kuuluvina asioina. Lasten näkökulmasta luottamuksen ja ajan saaminen työntekijältä oli merkittävä tekijä asiakkuudelle, samoin tapaamisten moninaisuus. Vanhempien kokemuksissa nousi esille arvioinnin kokonaisuus, sen ulottuminen myös taustoihin. Tämän lisäksi myös jännitys siitä, että lapsi viedään kotoa pois. Valitettavaa on resurssien ja ajan puute, joka saattaa johtaa siihen, että lapsen osallisuutta ja lapsilähtöisyyttä ei pystytä hyödyntämään lastensuojelun prosesseissa täysimääräisesti. Yhteenvedon voidaan todeta, että osapuolet näkevät osallisuuden merkityksellisyyden.

Avainsanat: lapsi, lapsilähtöisyys, lastensuojelu, osallisuus, kirjallisuuskatsaus

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
2 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys.....	4
2.1 Lastensuojelu ja lapsilähtöisyys	4
2.2 Lapsen osallisuus.....	8
2.2.1 Lastensuojelulain velvoitteet lapsen osallisuudesta	11
2.2.2 Lapsen osallisuus ja oikeudet lasta koskevissa asioissa	13
3 Tutkimuksen toteuttaminen	20
3.1 Tutkimuksen tavoite sekä tutkimuskysymykset	20
3.2 Tutkimusmenetelmä	21
3.3 Tiedonhaun kuvaus.....	24
3.4 Aineiston analyysi	27
3.5 Tutkimuseettiset kysymykset	29
4 Tulokset.....	31
4.1 Osallisuuden näkyminen lastensuojelun prosesseissa	31
4.2 Osapuolten kokemukset osallisuuden toteutumisesta.....	36
4.2.1 Työntekijöiden kokemukset	37
4.2.2 Lapsen ja vanhemman kokemukset.....	41
4.3 Yhteenveto tuloksista	44
5 Osallisuuden tukeminen	49
5.1 Johtopäätökset	49
5.2 Kehitysideoita osallisuuden vahvistamiseen	52
Lähteet.....	55
Liite	60

1 Johdanto

Lastensuojelussa lapsi on aina asiakkuudessa riippumatta siitä mistä syystä asiakkuus on avattu. Vastuusosiaalityöntekijän tehtävänä on kuulla lasta tai nuorta sekä mahdollistaa hänen osallisuutensa lasta itseään koskevissa asioissa. Tälle luo pohjan niin lastensuojelulaki (13.4.2007/417) lapsen osallisuudesta kaikissa häneen liittyvissä asioissa ja kuten myös YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (1989). Lasten osallisuus sekä yksilötapaukset jäävät vähemmälle huomiolle, kun lastensuojeluasiakkuuden taustalla ovat vanhemmuuteen liittyvät ongelmat.

Tässä pro gradu -tutkielmassa etsin vastauksia lapsen osallisuuden toteutumisesta ja miten se näkyy lastensuojelun prosesseissa. Tavoitteeni on löytää vastauksia niin työntekijän, lapsen kuin hänen huoltajansa näkökulmasta. Saastamoinen (2018, 283) korostaa, lapsen toimintakykyä, joka ei ole sama kuin aikuisen, vaikka lapsen pitäisi olla omien oikeuksiensa päähenkilö. Lapset ovat lasten asioissa parhaat asiantuntijat ja siksi lapsilla on oikeus tulla kuulluksi. Viranomaisella on aina vastuu lapsen kuulemisesta. Saastamoinen (2018, 283) julkituo lapsen kuulemisesta, että asiaa pidetään itsestään selvyytenä, mutta asian korostamisen tärkeyttä ei voi myöskään unohtaa.

Olen työskennellyt pitkään lapsiperheiden parissa, sekä lastensuojelussa että sosiaalihuollossa, ja huomannut näiden asioiden nousevan käytännön tilanteissa tasaisesti esille. Muutokset työpaikoilla, kuten henkilöstövaihdokset ja erilaiset toimintatavat ovat tekijöitä, joihin on kiinnitettävä erityistä huomiota. Siksi lapsen osallisuutta ja kuulemistä tulee painottaa ja tarkastella aina asiakkaiden, huoltajien ja työntekijöiden näkökulmasta. Näin löydetään niin onnistumiset kuin ongelmakohdatkin, jotka liittyvät lapsen osallisuuteen ja sitä kautta niihin pystytään kiinnittämään tarkemmin huomiota. Petrelius ym. (2016, 8) ovat tuoneet esille, että lapsikeskeisiä työkäytäntöjä on Suomessa kehitetty ja lapsilähtöisyys on vahvasti mukana työssä, mutta siitä huolimatta niiden toteuttaminen käytännössä on edelleen haastavaa.

Olen itse työskennellyt eri rooleissa lastensuojelussa sekä tehnyt niin päivystystyötä kuin suunnitelmallista työtä sekä avohuollossa että sijaishuollossa. Työhistoriani ja kiinnostukseni olivat syitä, joiden takia tutkielman päädyin tekemään lastensuojelusta suunnatun suomalaisen lastensuojeluun. Tähän syynä on, että eri maiden lastensuojelulait eivät ole samankaltaisia, vaikka tietysti niissä kaikissa on tavoitteena lapsen etu sekä lasten kasvun ja kehityksen tukeminen. Lastensuojeluprosessit eroavat myös eri maissa toisistaan, jonka takia oli järkevää keskittyä vain suomalaiseen lastensuojeluun. Oma kiinnostukseni tuki myös koko pro gradu -prosessia ja teki siitä mielekkään, kuten Hakala (2017, 51) on todennut teoksessaan, Tulevan maisterin graduopas, että aiheen ollessa tekijälle hyvin motivoitu eikä sitä ole väkipakolla synnytetty.

Sosiaalityön näkökulmasta aiheeni on sekä tärkeä että kiinnostava, koska lastensuojelun ydintä on syventää ymmärrystä sekä tietoutta lapsen ja hänen perheensä tilanteesta kaikissa lastensuojeluun liittyvissä prosesseissa. Lastensuojelun työskentelyssä lapsen mukaan ottaminen on keskeistä, koska arvioidaan hänen omaa tilannettaan ja pyritään löytämään siihen vastauksia. Arvioinnin avulla etsitään vastauksia siihen, miltä kokonaisuudessaan lapsen elämäntilanne näyttäytyy sekä miten lapsi itse sen kokee. Lisäksi arvioinnin tulee olla koko asiakkuuden ajan läsnä, kun pohditaan yhteistyössä, että millaista tukea ja apua niin lapsi kuin koko perhe tarvitsevat. Lastensuojelun lähtökohtana on rakentaa ymmärrystä sekä kokonais kuvaa lapsen ja hänen perheensä tilanteesta. (Petrelius ym. 2016, 6–7.)

Keskeisiä käsitteitä työssä ovat lastensuojelu ja osallisuus. Lastensuojelun ydin on olla turvaamassa jokaisen lapsen oikeudet sekä turvallisesti että tasapainoiseen kasvuun ja kehitykseen. Meillä jokaisella on tarve tulla kuulluksi ja ottaa osaa omaa elämäämme koskeviin asioihin. Osallisuuden myötä jokainen kokee merkityksellisyyttä ja kuulumista johonkin. Osallisuuden kautta vaikutetaan omaa elämäämme koskeviin tekijöihin ja lisääntään omaa hyvinvointiamme. Ihmiselle on tärkeää vastavuoroisuus sekä tarve vaikuttaa omaan elämäänsä ja sitä kautta kokea merkityksellisyyttä omassa elämässään. (Hotari ym. 2013, 149; Isola ym. 2017, 30.)

Tutkimukseni toteutin kuvailevana ja integroivana kirjallisuuskatsauksena, joiden tarkoitus on rakentaa kokonaiskuva ilmiöstä aiempien tutkimusten avulla. (Salminen 2011, 1, 3) Tutkielma etenee siten, että luvussa kaksi määrittelen teoreettiset käsitteet, lastensuojelu ja osallisuus. Luvussa kolme kuvataan tutkimuksen toteuttaminen ja siihen liittyvät osa-alueet. Näiden lisäksi esittelen aineistonhaun prosessin muun muassa sisäänotto- ja ulossulkukriteereineen. Luvussa neljä käydään läpi tulokset ja tuloksissa nostetaan esille teemoittain ilmiöt, jotka vastaavat tutkimustehtäviini. Luvussa viisi käydään läpi johtopäätökset, jotka tulivat esille tutkimuksen myötä. Johtopäätöksissä otetaan huomioon tutkimukselle asetetut tavoitteet sekä tutkimuskysymykset. Luvussa viisi käyn myös läpi ne oivallukset sekä kehitysideat, joita tutkimuksen aikana tuli ilmi. Lisäksi pohdin, miten tulosten ja johtopäätösten kautta voisi tukea paremmin lasten osallisuutta lastensuojelun prosesseissa ja minkälaisia kehittämistoimenpiteitä voisi olla, jotta sosiaalityöntekijöillä olisi enemmän ymmärrystä ja varmuutta osallistaa lasta häntä itseään koskeviin prosesseihin.

2 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys

2.1 Lastensuojelu ja lapsilähtöisyys

Lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia on lastensuojelulain (13.4.2007/417) 4§:n mukaan lastensuojelun edistettävä. Lain johtavan ajatuksen ja tavoitteen mukaan vanhempia ja huoltajia pitää tukea ja tämä tuki koskee myös muita henkilöitä, jotka ovat vastuullisessa roolissa liittyen niin lapsen hoitoon, kasvatukseen kuin huolenpitoon. Lastensuojelun on ensisijaisesti tuettava lapsia ja perheitä ongelmatilanteissa sekä puuttua näihin tilanteisiin mahdollisimman varhain ja ennakoiden. Arvioitaessa palvelujen tarvetta, lastensuojelussa korostuu aina lapsen etu ja sen ensisijaisen huomioon ottaminen.

Lapsi tulee lastensuojelun asiakkaaksi siinä vaiheessa, kun palvelutarpeen arvioinnissa tulee esille lapsen tilanteesta seuraavaa:

” lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä taikka lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään ja lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia.” (THL: Lastensuojelun käsikirja 2023.)

Lapselle on mahdollista aloittaa myös sosiaalihuoltolain mukainen asiakkuus ja tukitoimia sitä kautta, jos niiden nähdään olevan riittäviä ja tämä on aina ensisijainen tukimuoto. Sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulain kautta pystytään tukemaan lasta ja hänen perhettään samoilla palveluilla, joita voivat olla esimerkiksi perhetyö tai tukisuhdetoiminta. Merkittävä ero on, että sosiaalihuoltolain mukainen asiakkuus ja palvelut perustuvat vapaaehtoisuuteen ja usein siinä kohtaa on tarpeen avata lastensuojelun asiakkuus, kun lapsi tai perhe ei itse näe tarvetta tuelle tai eivät ota tukea vastaan. Yhtä lailla lastensuojelussa aina pyritään ensisijaisesti tukemaan avohuollon tukitoimilla, esimerkiksi perhetyö ja tukisuhdetoiminta, lasta ja perhettä. Jos näiden tukitoimien avulla ei pystytä merkittävästi

muuttamaan tilannetta ja lapsen kasvu sekä kehitys vaarantuvat on arvioitava sijoitusta sekä viime kädessä huostaanottoa, joista jälkimmäinen on lastensuojelun sijaishuollon palvelu. Tavoitteena on aina turvata lapsen etu parhaalla mahdollisella tavalla. (THL: Lastensuojelun käsikirja 2023; Rätty 2023, 11–12)

Lastensuojelun tarkoituksena on varmistaa jokaiselle lapselle oikeus turvalliseen kasvu-ympäristöön sekä tasapainoinen ja monipuolinen kehitys ja niitä vaarantavien tekijöiden poistaminen. Ensisijaisesti lapsen vanhemmat ja huoltajat huolehtivat lapsen hyvinvoinnista sekä kantavat siitä vastuun. Lapsen kasvatuksesta ja huolenpidosta vastaaminen on heidän velvollisuutensa. Huoltajilla on yksinoikeus päättää, miten järjestetään lapsen kasvatus ja huolenpito, mutta viranomaisen on autettava tässä tehtävässä. Lapsikeskeinen perhelähtöisyys on lastensuojelun perusta sekä lapsen oikeuksien kunnioittaminen. (Bardy 2013, 73; THL: Lastensuojelun käsikirja 2023.)

Lastensuojelulaki (13.4.2007/417) korostaa yhteiskunnan merkitystä ja tukea, jota on tarjottava riittävän varhain, että huoltajat pystyvät turvaamaan lapsen hyvinvoinnin. Jos heidän omat voimavaransa eivät riitä, on lastensuojelun velvollisuus ottaa heidät tuen piiriin. Viranomaisen tulee toteuttaa lastensuojelua lapsi- ja perhekohtaisesti. Siitä huolimatta hän joutuu toisinaan puuttumaan perheen yksityisyyteen, mutta päätöksiä tehtäessä tulee huomioida vanhempien oikeus ja velvollisuus päättää lapsensa hyvinvoinnista ja kasvatuksesta. Viranomaisen on kaikin tavoin edesautettava sitä, että vanhemmilla on mahdollisuus toteuttaa kasvatustehtävänsä myös silloin, kun lapsen ja perheen tukemiseksi järjestetään lastensuojelu- tai sosiaalihuoltolain mukaisia palveluja. Viranomaisella on velvollisuus tarjota perheelle apua ja tukea oma-aloitteisesti. Nämä tuen muodot voivat olla sekä ennaltaehkäiseviä että korjaavia. (Bardy 2013, 71; THL: Lastensuojelun käsikirja 2023.)

Lastensuojelulain (13.4.2007/417) 5§:ssä todetaan, että lapsella itsellään on tiedonsaantioikeus ja hänen tulee olla tietoinen häntä itseään koskevista asioista sekä lapselle tulee antaa tietoa häntä koskevissa lastensuojeluasioissa ikänsä ja kehitystasonsa mukaan. Lisäksi lapselle on järjestettävä mahdollisuus esittää häntä itseään koskevissa asioissa oma

mielipiteensä. Lastensuojelun tulee arvioida, varmistaa ja huomioida päätöksiä tehdessään ja lastensuojelua toteuttaessaan lapsen mielipide ja toivomukset, joihin on kiinnitettävä erityistä huomiota. Kun lasta osallistetaan, pääasiallinen sisältö tulee kirjata asiakastietoihin. Kirjauksissa tulee huomioida autenttisuus ja ketkä ovat olleet tapahtumassa osallisena. (Räty 2023, 223–225.)

Lapsiin ja perheisiin kohdistuvassa sosiaalityössä on pidettävä mielessä lapsilähtöisyys. Lapsilähtöisessä työtavassa huomioidaan lapsen tarpeet ja toiveet. Lapsilähtöisessä sosiaalityössä korostuu systemaattinen, arvioiva, laadukas työote ja oikein kohdentuvat tukitoimet. Sosiaalityöntekijän rooli on olla lapsen työntekijä, joka toimii lapsen arjen asiantuntijana sekä rinnalla kulkijana. Suomessa on kiinnitetty huomiota lapsen kanssa tehtävään työhön enemmän 2000-luvulla. Lapsikeskeinen työ mahdollistaa lapsen suojelun, tuen, lapsen vahvistamisen sekä eheyttämisen. Lapsikeskeinen työ on mahdollista toteuttaa niin, että työskennellään suoraan lapsen kanssa. (Hotari ym. 2013, 150; Hakalehto & Toivonen 2016, 90–91.)

Päkkilä (2008, 162) korostaa lapsikeskeistä työtettä, jossa lapsi on keskiössä. Lastensuojelulaki (13.4.2007/417) korostaa lapsen ensisijaista ja aktiivista huomioimista kaikissa lasta koskevissa asioissa. Asiakkaan kanssa on tehtävä tiivistä yhteistyötä ja asiakkaan palvelut tulee suunnitella yhteistyössä asiakkaan kanssa. Lasta tulee tavata sekä hänen kanssaan tulee yhteistyössä tehdä esimerkiksi asiakassuunnitelma sekä suunnitella palveluita ja hänen kanssaan tulee käydä keskusteluja. Tällä toiminnalla tavoitellaan lapsen ymmärrystä häntä koskevissa asioissa sekä osallistetaan hänet hänen oman elämänsä asioihin. Työntekijän velvollisuutena on osallistaa asiakas häntä koskevissa päätöksissä ja palveluissa. Työskentelyssä on huomioitava myös asiakkaan näkemys, joka on kirjattava asiakastietoihin ja otettava huomioon. Työskentelyn tulee mahdollisimman pitkälle pohjautua yhteiseen suunnitteluun sekä suunnitelmaan asiakkaan ja työntekijän välillä. (Hotari ym. 2013, 150; Hakalehto & Toivonen 2016, 90–91.)

Päkkilä (164, 171–173) kuvaa artikkelissaan, että lapsen kanssa tehtävä työ ei ole helppoa eikä itsestään selvää. Lähtökohtaisesti voidaan todeta, että mitä myöhemmin ongelmiin päästään tarttumaan sitä hankalampaa on auttaminen. Lapsen kehitys voi vaarantua kuormittavissa olosuhteissa, jolloin lapsen kokemuksen selvittäminen voi jopa vahingoittaa lasta. Lapsi voi olla huomaamaton ja oireeton, koska hän on oppinut piilottamaan kokemuksensa. Tämä on yksi tärkeä huomion kohde, jonka takia lapsia tulee tavata ja usein. Lapsen ja työntekijän välisen suhteen tulee perustua luottamukseen. Luottamus työntekijään helpottaa lapsen tilannetta kertoa tilanteestaan työntekijälle. Luottamukselliselle suhteelle on tärkeää, että lapsi tietää miksi on asiakkuudessa ja kuka hänen asioitaan hoitaa. Työntekijän ei tule pelätä lapsen sanomisia.

Lastensuojelussa lapsi on asiakkuudessa ja siksi lapsi on tapaamisissa keskeisessä roolissa ja työskentelyn tulee kohdistua lapseen. Lapsen mukana oleminen asiakastilanteissa voi vaihdella. Vanhempien tapaamisissa lapsikeskeisen puheen tulee olla pääroolissa. Lastensuojelussa asiakkaan osallisuus liittyy aina olemassa olevaan asiakkuuteen. Työntekijän ja asiakkaan tapaamisissa on aina läsnä asiakas-työntekijäroolit. Asiakkuus jo yksinään luo tietyt puitteet tapaamisille, koska työntekijä edustaa omaa organisaatiotaan ja asiakas itseään. (Hurtig 2003, 136, 144; Jokinen 2016, 140.)

Toimiva yhteistyö ja osallisuus lapsen sekä hänen perheensä kanssa on perusta onnistuneelle lastensuojeluprosessille. Tämä ei tarkoita sitä, että asioista ollaan yhtä mieltä, mutta työskentelyn lähtökohtana on avoimuus sekä lakiin kuuluvat velvoitteet toimia lapsen edun mukaisesti. Lastensuojelutyössä kohdataan tilanteita, joissa asiakas kokee työntekijää kohtaan luottamuspulaa tai työntekijä joutuu tekemään päätöksiä asiakkaan toiveiden tai näkemysten vastaisesti. Työntekijän tulee toimia lapsen asioissa puolueettomasti sekä objektiivisesti, lähtökohtana yhdessä lapsen ja tämän perheen kanssa. (Hakalehto & Toivonen 2016, 88–89.)

2.2 Lapsen osallisuus

Osallisuus tarkoittaa jossakin mukana olemista tai johonkin osallistumista. Lasten oikeuksien sopimuksen 12 artiklan mukaan lapsi, jolla on kykyä muodostaa oma näkemys häntä itseään koskevissa asioissa, tulee lapsella myös olla oikeus vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä. Lapsen kehitystaso ja ikä huomioiden ne tulee ottaa huomioon. Lasta tarkastellaan yksilönä lapsen oikeuksien sopimuksessa, joka takaa sen, että lapsella on ihmisoi-
keuksiin täysimääräinen oikeus. Lapsella tulee olla yhdenvertaiset oikeudet aikuisten kanssa niin osallisuuteen kuin toimijuuteen. Lapsen osallisuus häntä itseään koskevissa asioissa jo yksinään saattaa olla lapselle hyödyllistä kuin myös hänen kehitykselleen ja lapsi näin ollen tuntee itsensä arvostetuksi ja arvokkaaksi. (Jaakola ym. 2024, 113; Lehto-Lundén ym. 2024, 57; YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus 1989.)

Osallisuus on hyvin moniselitteinen asia, jolle ei ole selvää tai oikeaa määrittelyä tällä hetkellä olemassa. Osallisuudesta on monia eri määrittelyjä ja tärkeänä havaintona on, että osallisuus ja osallistuminen eivät ole sama asia eivätkä synonyymejä keskenään. Osallisuus ymmärretään kuulumisena yhteisöön sekä mahdollisuutena vaikuttaa itseään koskeviin asioihin sekä niihin liittyviin päätöksiin. Omassa elämässään on mahdollisuus lisätä osallisuutta sillä, että on toimintaa, jossa pystyy luomaan yhteyksiä toisiin ihmisiin sekä kykenemällä vahvistamaan omaan elämään liittyvää ennakoitavuutta sekä oman elämän hallinta lisääntyy. Osallistuminen nähdään taas enemmän toimintana, joka on suppeampaa toimintaa kuin osallisuus, joka taas voi olla paljon muutakin. (Kiilakoski & Gretscher 2012, 5–6; Isola ym. 2017, 25)

Osallisuus voidaan ymmärtää myös kuulumisen tunteena, jota voi muodostua, kun ihminen on mukana jossakin. Osallisuus nähdään myös kuulumisena vaikuttamisprosesseihin, joissa on mukana merkityksellisyyttä (Isola ym. 2017, 29). Osallisuus voidaan kuvata alkavan siitä, että ihminen on omassa elämässään osallisena, eli silloin hän on vaikuttamassa omaa elämäänsä koskeviin asioihin. Osallisuus-käsitteellä voidaankin nähdä olevan osallistumisen oikeutta jossakin asiassa kuin asianosaisuutta osallisuuden kokemuksen ohella. Osallisuus ja sen toteuttaminen vaatii ammattilaisilta osaamista. Lasten ja

nuorten kanssa työskennellessä tulee olla tiedon arvostamista sekä vaihtoehtoisen toiminnan ja kommunikaatioiden muotoja. Osallisuus vaatii, että tunnistetaan ja hyväksytään sekä mahdollistetaan näitä. Mutta myös rakenteellisten esiteiden purkaminen sekä tiedostaminen. (Pajulammi 2014, 141; Peltola & Moisio 2017, 23.)

Osallisuus yhteiskunnassa pitää sisällään, että kaikilla tulee olla mahdollisuus niin terveyteen kuin koulutukseen sekä toimeentuloon että työhön. Näiden lisäksi mahdollisuus asuntoon sekä sosiaalisiin suhteisiin. Osallisuus nähdään kansallisella tasolla keinona vaikuttaa yhteiskuntaan demokratian keskeisenä rakenteena. Tämä tarkoittaa, että jokaisella on mahdollisuus ottaa osaa tasavertaisena ja jokainen voi vaikuttaa asioihin, jotka koskevat häntä itseään sekä ottaa osaa yhteiskunnan kehitykseen. Ihmisen elämäntilanteet vaikuttavat siihen, miten aktiivista hänen osallistumisensa on. Ihmisen kokemus osallisuudesta sekä sosiaaliset verkostot lisäävät hyvinvointia ja ehkäisevät syrjäytymistä. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2024.) Isola ja Leemann (2021) kuvaavat, että erilaisissa ihmiselämän vaiheissa sekä yhteiskunnan rakenteissa on mukana osallisuutta. Sen syntymiseen voi vaikuttaa hyvinkin pieni asia esimerkiksi myönteinen palaute tai vaikka vain hyväksyvä katse. Myös nuorille on jo tärkeää sekä merkityksellistä vaikuttaa ja arjessa kokea tulla vaikutetuksi, tässä yhteydessä vastavuoroisuus korostuu (Isola ym. 2017, 30).

Lapsen osallisuutta vahvistaa kunnioittava vuorovaikutus. Siihen vaikuttavat erityisesti asenne, joka pitää sisällään niin kiinnostuksen kuin kunnioituksen sekä myötätunnon elementit. Kiinnostukseksi katsotaan se, että aina voi oppia uutta ja voi olla aidosti avoin uusille kuulemilleen asioille. Työntekijän on tärkeää myös luoda sellainen ilmapiiri esimerkiksi tapaamisiin, että siihen ei liity ennakkooletuksia kenenkään osapuolen taholta. Kunnioituksen katsotaan sisältävän sen, ettei oleteta etukäteen tietävänsä mitä toinen sanoo eikä tee johtopäätöksiä ennen toisen kertomaa. Myötätunto nähdään taas tulevan sen mukana, kun saa ymmärrystä sekä jokaisen kokemuksia pidetään ainutkertaisina. Vuorovaikutus on dialogia silloin, kun se toteutuu parhaimmillaan. Kun on kyseessä asiakassuhde niin siinä pyritään ymmärtämään molemmin puolin asiaa sekä otetaan huomioon vaatimukset, joita asiakas - työntekijä suhde tuo aina mukana. Vuorovaikutus tulee ymmärtää

kokonaisvaltaisena asiana, johon liittyy niin tunteet kuin toiminta, mutta myös merkitys. (Mäkelä 2011, 20–23; Raatikainen 2015, 108; Hänninen & Poikela 2016, 164.)

Lapsella on häntä itseään koskevissa asioissa oikeus vaikuttaa niihin. Lapsen oikeuksien yleisissä periaatteissa todetaan yksiselitteisesti, että lapsen näkemykset tulee huomioida. Kun lapsella on kykyä muodostaa, omat näkemyksensä tulee hänellä olla oikeus ne kaikissa häntä koskevissa asioissa vapaasti ilmaista. Erityisesti lapsella on oikeus, siihen, että hänen asioitaan käsitellään niin, että siinä huomioidaan hänen kehityksensä ja osallisuutensa. Nämä molemmat kohdat tulee huomioida, kun lapsen asioita käsitellään oikeudellisissa tai hallinnollisissa toimissa. (Iivonen 2011, 50–51) Lasta itseään koskevissa lastensuojeluasioissa lapsen mielipiteen selvittämällä ja lasta kuulemalla, sekä varmistamalla hänen puhevaltansa käyttö turvataan, että lapsen osallisuus sekä hänen ikätasonsa ja kypsyyden mukainen vaikutusmahdollisuus säilyy. Yhdenvertaisuusperiaate velvoittaa myös lapsia tämän periaatteen mukaisella tavalla ja turvaa lapselle oikeuden tulla kuulluksi, saada tietoa sekä oikeuden avustajan käyttämiseen. (Ikonen 2013, 396–397.)

Osallistavan sosiaalityön perusta on kumppanuussuhde, jossa molempien osapuolien tieto ja eriävät näkökulmat otetaan huomioon ja niitä molempia pidetään lähtökohtana työskentelylle. Osallistaminen ei koske vain toista osapuolta vaan molempia eli työntekijää ja asiakasta. Sosiaalityössä sen katsotaan toteutuvan, kun asiakas osallistuu itseensä koskeviin asioihinsa omilla tiedoillaan ja työntekijä pyrkii tukemaan asiakasta hänen omissa valinnoissaan huomioiden kuitenkin lait ja asetukset. Sosiaalityö ei ole pelkästään asiakaiden palveluntarpeiden tyydyttämistä vaan siinä pyritään selvittämään vaikeita ongelmatilanteita ja tavoitellaan muutosta. (Raunio 2009, 103; Juhila 2014, 118–119.)

Osallistavassa sosiaalityössä molemmat asettuvat samalle viivalle, niin työntekijä kuin asiakas. Tavoitteena on rakentaa täysivaltainen kansalaisuus. Prosessi perustuu tasavertaisuuteen, jossa ei ole kontrollointisuhdetta. Osallistavan sosiaalityön nähdään olevan yksinkertaisimmillaan sitä, että vahvistetaan osallisuuden suhdetta niin omaan elämään kuin sen tapahtumiin. Osallistavassa sosiaalityössä on tärkeää muistaa, että asiakkaan omista lähtökohdistaan nostama tieto on tärkeää ja kuulluksi tuleminen asiakkaan omista

lähtökohdista ja kokemuksista on merkittävässä roolissa. Asiakaslähtöinen ja osallistava sosiaalityö ovat keinoja, joilla toteutetaan eettisesti korkeatasoista sosiaalityötä. (Raunio 2009, 103; Juhila 2014, 118–119.)

2.2.1 Lastensuojelulain velvoitteet lapsen osallisuudesta

Lastensuojelulakiin (13.4.2007/417) on kirjattu oma luku lapsen osallisuudesta ja sen lähtökohdat ovat perustuslaissa (11.6.1999/731). Lastensuojelulaissa osallisuusperiaate näkyy vahvan ja sitä on kuvattu lastensuojelulain (13.4.2007/417) 5§:ssä. Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä perustuslain mukaisesti. Perustuslain (1999) mukaan lapsilla on oikeus kuulluksi tulemiseen ja mahdollisuus vaikuttaa asioihin, jotka häntä itseään koskevat oman ikänsä ja kehityksensä mukaan. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (1989) sekä sosiaalihuollon laki asiakkaan asemasta ja oikeudesta (822.9.2000/812) pitävät sisällään myös tämän velvoitteen.

Sosiaalihuoltolain (30.12.2014/1301) 32§ että lastensuojelulain (13.4.2007/417) 5§ edellyttävät, että lapselle tulee antaa mahdollisuus esittää mielipiteensä omaan tilanteeseensa sekä antaa hänelle tietoa, sellaisella tavalla, että ne vastaavat hänen omaa ikäänsä sekä kehitystasoaan. Lapsen asioissa aina, mutta ennen kaikkea palveluntarpeen arvioinnissa tulee kiinnittää erityistä huomiota lapsen omalle näkemykselle tilanteestaan. Varsinkin sosiaalihuoltolaissa (2015) korostetaan lapsen etua hänen tilanteessaan ja ilman lapsen osallisuutta hänen etunsa ei nähdä toteutuvan. Lapsikeskeinen ja lapsilähtöinen työskentely edellyttää, että lapsen osallisuutta. Lastensuojelulain (13.4.2007/417) 29§ mukaan lapsen osallisuus tulee varmistaa, joko hänen vastuutyöntekijänsä tai muun lastensuojelutyöntekijän toteuttamana, koko asiakkuuden ajan ja tapaamisia tulee järjestää ilman huoltajan läsnäoloa. Tämä velvoittaa työskentelemään suoraan lapsen kanssa ja siinä tulee huomioida lapsen oma näkökulma. Lapsen kokemukselle sekä mielipiteille tulee antaa enemmän painoarvoa ja huomiota kuin aikuisen kertomalle. Lapsen näkemystä ei voida väheksyä tai ohittaa sillä, että vanhempi kumoaa sen. Työntekijän velvollisuutena on selvittää eriävät näkemykset ja hankkia lisää tietoa kokonaiskuvan selvittämiseksi.

Lapsen osallisuudessa on tärkeää huomioida, että sen tulee olla luontevaa sekä jatkuvaa vuoropuhelua ja kanssakäymistä eikä vain lain velvoittamaa toimintaa. Kanssakäymistä tulee olla koko asiakkuuden ajan eikä se voi olla vain tilapäistä. (Araneva 2016, 144–145, 184–186.)

Lapsen osallisuus lastensuojelulaissa pitää sisällään niin lapsen mielipiteen selvittämisen kuin kuulemisen, sekä puhevallan käyttö mahdollisuuden. Kun toteutetaan lastensuojelua, tulee selvittää lapsen toiveet ja mielipiteet. Tässä huomioiden lapsen ikä ja kehitystaso. Lastensuojeluasioissa on kuultava lasta, joka on täyttänyt 12 vuotta, ja siihen tulee varata lapselle mahdollisuus. Mielipiteen selvittämistä tulee arvioida ainoastaan silloin, jos lapsen terveys tai kehitys siitä vaarantuu tai, jos se arvioidaan viranomaisen taholta olevan muutoin ilmeisen tarpeetonta, mielipide voidaan jättää selvittämättä, mutta tämä tulee perustella. (Kananoja ym. 2010, 169; Hakalehto 2018, 91.)

Mäntylä (2011, 22) toteaa, että lapsen omissa asioissa on niin monia tekijöitä, jotka saattavat vaikuttaa osallisuuteen, esimerkiksi lapsen ikä ja kehitystaso sekä mikä on päätöksenteon luonne. Mäntylä (2011) jatkaa, että tämän takia tulisi aina kiinnittää huomiota ja arvioida lapsen osallisuuden tarkoitusta, ja mitä vaikutuksia sillä on. Erityisesti jälkimmäinen on otettava huomioon siinä kohtaa, kun on kyseessä lapsen etu ja hänen tilannettaan arvioidaan.

Osallisuus tarkoittaa mahdollisuutta saada itseään koskevaa tietoa, ilmaista itseään sekä vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon. Se tarkoittaa myös mahdollisuutta saada apua ja tukea oman mielipiteensä ilmaisemiseen sekä vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin. Käytännössä lapsen osallisuus tarkoittaa, että lapsi tietää miksi ja mistä asiasta hänen kanssaan keskustellaan. Lapsella on oikeus ottaa tai olla ottamatta kantaa omiin asioihinsa kehitystasonsa ja ikätasonsa mukaisesti. Lapselle tulee antaa aikaa ja olla hienovarainen eikä lapsen mielipiteeseen saa vaikuttaa. Erityisen tärkeää on myös kertoa lapselle, että hänellä on mahdollisuus vaikuttaa häntä koskeviin asioihin mutta päätösvastuu viime kädessä on aikuisen vastuulla lapsen näkemykset huomioiden. (Kananoja ym. 2010, 169–171.)

Lapsen oikeus osallistua häntä itseään koskevissa asioissa on yksi hyvän hallinnon ta-
keista ja tärkeimmistä lähtökohdista. Hyvälle hallinnolle lapsen osallisuus häntä koske-
vissa asioissa on ehdoton. Se on myös konkreettinen mahdollisuus lapselle vaikuttaa
häntä itseään koskevissa asioissa. Lastensuojelulain (13.4.2007/417) 20§:ssä osallisuus
on määritetty ehdottomana asiana, jossa lapsen mielipide on otettava huomioon ja se on
selvitettävä. Ehdottomuus takaa sen, että lapsen kuuleminen ja hänen mielipiteensä sel-
vittämättä jättäminen ovat menettelyvirheitä. Lapsen osallisuuden huomiotta jättämiseen
tulee myös jälkikäteen puuttua. Lain mukaan lapsen osallisuutta voidaan rajoittaa vain
silloin, jos hänen terveytensä tai kehityksensä vaarantuu. Tai se jollain muulla hyvin pe-
rustellulla syyllä on ilmeisen tarpeetonta. Näistä tulee aina tehdä päätös, jossa se tulee
perustalla ja se tulee olla tarkoin harkittu. Lapsen osallisuudesta luopuminen ei pitäisi
olla ensisijaisen ratkaisu myöskään silloin, jos lapsen osallisuuteen liittyy riskejä. Tällöin
pitäisi miettiä keinoja turvata lapsen osallisuus lasta suojaamalla. (Toivonen 2017, 119–
123; Toivonen ja Pollari 2018, 73–75.)

2.2.2 Lapsen osallisuus ja oikeudet lasta koskevissa asioissa

Lapsella on kaikessa hänen elämänpäiressään oikeuksia, niin kotona kuin koulussa sekä
päivähoidossa että sosiaali- ja terveydenhuollossa. Kaikissa lapsen arjen verkostoissa tu-
lee huomioida lapsen oikeudet eikä niiden ohittaminen ole lähtökohtaisesti missään tilan-
teessa perusteltua. Lapselle kuuluvat lähtökohtaisesti samat oikeudet kuin aikuisellekin,
mutta on tärkeää huomioida, että lapsi on myös erityisen suojelun kohteena. Lapsen oi-
keudet pitävät sisällään sen, että lapselle tulee varmistaa paitsi turva ja suoja, mutta myös
mahdollisuus toimia aktiivisena osallisena omassa elämässään. Tällä tarkoitetaan sitä,
että lapsella on ennen kaikkea oikeus osallistua omaa elämäänsä ja asioitaan koskevaan
päätöksentekoon. (Saastamoinen 2018, 8–9.)

Sosiaalityön käsikirja käsikirjassa (2010) lapsen osallisuus jaetaan eri ulottuvuuksiin. Ensimmäisen ulottuvuuden mukaan lapsella on mahdollisuus ilmaista itseään, toisen ulottuvuuden mukaan saada tietoa häntä itseään koskevissa asioissa ja kolmantena ulottuvuutena vaikuttaa päätöksen tekoon. Kaikkiin ulottuvuuksiin liittyy vahvasti se, että lapsella on mahdollista saada itsensä ilmaisuun tukea ja apua kuin myös itsenäisiin päätöksiin. Tällä tarkoitetaan sitä, että ei ole riittävää vain informoida päätöksestä ja tai kuulla ker- taalleen päätöksen teon yhteydessä. Osallisuus pitää sisällään sen, että lapsi voi vapaasti ilmaista tuntemuksiaan ja käsityksiään sekä olla aidosti mukana turvallisessa ilmapiirissä. Osallisuuden mukaan lapsen tulee tietää miksi ja mitä varten hänen kanssaan keskustel- laan ja miksi häntä osallistetaan. Ja ennen kaikkea mihin hänestä saatua tietoa käytetään. Osallisuutta on myös se, että lapsi ilmaisee, ettei hän halua ottaa kantaa tai hän ei halua osallistua. Kaikissa edellä mainituissa asioissa tulee huomioida lapsen ikä ja kehitystaso. Lapsen ikä yksinään ei ole riittävä perustelu lapsen ulkopuolelle jättämisessä osallisuu- dessa, koska lapsen havainnointia voi aina tehdä ja sitä kautta osallistaa häntä vaikkei hän sanallisesti vielä pystyisikään tuottamaan asiassa näkemystään. Lapsen osallisuudessa on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että missä olosuhteissa osallistaminen tapahtuu ja millä tavalla työskennellään. Osallistamisessa on tärkeää huomioida, ettei kiirehditä eikä lasta pakoteta ilmaisemaan itseään. Lapsen tulee tietää, että osallisuudella on merkitystä päätöksen teossa. (Kananaja ym. 2010, 169–170.)

Lapsi on omien oikeuksiensa haltija ja hänet on pidettävä keskiössä omien asioidensa käsittelyssä ja niihin liittyvissä päätöksenteoissa. Lapsella on oltava vaikuttamismahdol- lisuus häntä itseään koskevissa asioissa ja päätöksissä. Osallisuus ei kuitenkaan merkitse vastuun siirtämistä lapselle vaan sen tarkoitus on ennen kaikkea saada lapsen omaa ääntä kuuluviin. Lapsen osallisuutta koskevalla sääntelyllä pyritään siihen, että lapsen näkö- kulma tulee huomioon otetuksi sekä perheessä, mutta myös yhteiskunnan toiminnoissa, niiltä osin mitä on lapsen elämään vaikutusta. Tältä osin myös turvataan lapsen oikeus hänen kasvussaan tasapainoiseen aikuisuuteen ja kyvyn toimia sosiaalisissa ympäristöis- sään. (Saastamoinen 2018, 8–9.)

Lapsen osallisuuden toteuttaminen pitää sisällään sen, että lapselle tulee antaa erityisesti mahdollisuus kuulluksi tulemiseen häntä koskevissa toiminnoissa, jotka ovat oikeudellisia ja hallinnollisia. Lasta koskevissa asioissa lapsen osallisuuteen kuuluu niin hänen tapaamisensa sekä hänen mielipiteensä selvittäminen että mahdollisuus kuulemiseen ja puhevalan sekä tietojen antamiseen. Lapsen oikeus osallistua kuuluu nimenomaan lapsen oikeuteen, lapsella tulee olla myös oikeus jättää ilmaisematta mielipiteensä, jos hän sen haluaa. Osallisuuteen sekä siihen suhtautumiseen vaikuttaa siitä avoimesti puhuminen koko asiakkuuden ajan ja sen esille tuominen, että kaikkien osapuolten näkemyksillä on merkitystä ja varsinkin lapsen osallisuus on tärkeää, koska on kyseessä hänen asiakkuutensa. (Tiilikainen 2008, 131; Saastamoinen 2018, 9.)

Osallisuusperiaatteen mukaisesti lapsella on oikeus ilmaista näkemyksensä. Lisäksi lapsen oma näkemys tulee ottaa huomioon häntä itseään koskevissa asioissa. Osallisuusperiaate korostaa aikuisten velvollisuutta ottaa lapsi yksilönä huomioon tilanteissa, joilla on vaikutusta lapseen sekä kunnioittaa lapsen näkemystä. Lapselle erikseen annettu oikeus osallistua, myös korostaa aikuisten ja lasten eroa autonomian suhteen. Osallisuusperiaate alkaa siitä, että ei ole olemassa tiettyä aikuisten vallan aluetta, jossa lasten näkemyksiä ei tarvitsisi ottaa huomioon, silloin kun kyse on lapseen suorasti tai epäsuorasti kuuluvista kysymyksistä. On kuitenkin tärkeää huomioida, että vaikka lapsen oikeutta vaikuttaa korostetaan, niin päätösvalta ja vastuu ratkaista asiat jäävät kuitenkin aina huoltajille tai lapsen laillisille edustajille perheessä ja julkishallinnossa viranomaisille. (Hakalehto 2018, 89.)

Lapsikeskeisyys ei pidä sisällään vain lapsen kuulemistä tai kohtaamista, vaan lapsi tulee nostaa toimijaksi muiden rinnalle. Tällöin toiminta tulee olla lapsiystävällistä sekä siinä tulee olla mukana lapsiehtoisuutta. Lastensuojelussa näin toimittaessa sitoudutaan lapsiystävälliseen toimintaan, jossa se on työskentelytapa, millä tuetaan lapsen hyvinvointia. Lapsen rooli on olla aktiivinen toimija siinä kohtaa, kun tulkitaan hänen tuottamaansa tietoa kuin etsiessä ratkaisuja. (Muukkonen & Tulensalo 2018, 132–133.)

Lapsilla, kuten aikuisilla, on yhtäläinen oikeus omien mielipiteiden vapaaseen ilmaisuun. Tämä edellyttää sellaisen ilmapiirin ja tilan, jossa aikuiset ymmärtävät lasten kuuntelemisen ja kunnioittamisen tärkeyden. Voidakseen esittää näkemyksensä lapset tarvitsevat asianmukaista tietoa mihin ja mitä varten heitä osallistetaan. Lasten osallistumista ja osallisuutta voidaan tarkastella kolmella tasolla. Konsultoiva osallistuminen nähdään niin, että aikuisten avulla lapset rakentavat tietoa sekä ymmärrystä omasta elämästään ja kokemuksistaan. Lapsille annetaan asiantuntemusta ja näkökulmia, joita tarvitaan aikuisten tekemään päätöksentekoon. Kuulemisen avulla lapsille mahdollistuu omien mielipiteiden ilmaiseminen. Yhteistyöllinen osallistuminen sisältää kumppanuuden aikuisten ja lasten välillä, jolloin toiminnassa ollaan mukana niin suunnittelussa kuin toteuttamisessa että päätöksen teossa. Lasten johtamassa tasossa lapsilla on itsellään mahdollisuus tunnistaa huolenaiheita ja ottaa niitä puheeksi. Aikuisten rooli, lasten osallistumisessa, on toimia fasilitaattoreina ja tarjota tietoa sekä neuvoa ja tukea, jotta lapset voivat löytää ratkaisuja sekä selvyyttä haasteisiin. (Lansdown 2010, 12, 20.)

Lapsen mielipiteen ja näkemyksen selvittäminen ei tarkoita ainoastaan lapsen kanssa keskustelua asiasta. Lapsen mielipiteiden ja näkemysten selvittämiseen sisältyy keskustelua ja kysymysten kysymistä. Sen tulee olla kokonaisvaltainen prosessi, johon nämä edellä mainitut sisältyvät. Näiden lisäksi siihen tulee sisältyä lapsen havainnointia, lapsen kanssa toimimista. Näiden ohella on erityisen tärkeää, että se pitää sisällään lapsen ja hänelle tärkeiden ihmisten välisen vuorovaikutuksen seuraaminen. Lapsen mielipiteen ja näkemysten selvittäminen ei ole vain muodollinen ja hetkellinen tapaaminen, vaan sen tulee olla jatkuvaa aikuisen ja lapsen välistä keskinäistä vuoropuhelua. Lapsen etu tulee aina ottaa huomioon häntä itseään koskevissa ratkaisuissa. Lastensuojelussa vastuu lapsen edun toteutumisesta on sosiaalityöntekijällä. Sosiaalityöntekijällä on velvollisuus varmistaa, että lasta kuullaan ja hänen puhevaltansa käyttäminen toteutuu. Lapsen ja vanhemman näkemykset sekä mielipiteet eivät aina ole yhteneväisiä ja tämä tulee tiedostaa sekä ottaa huomioon. (Mäntylä 2011, 56; Saastamoinen 2018, 10–11.)

Osallisuutta voidaan määritellä monella eri tavalla ja esimerkiksi Roger Hart (1997) käy läpi osallisuutta tikapuu- mallin mukaisesti. Siinä kuvataan lapsen osallisuutta ja sen lii- sääntymistä asteittain niin, että tasoja on yhteensä kahdeksan. Tavoitteena on, että lapsen

omaa osaamista ja kiinnostusta on helpompi tukea sekä erottaa se mikä ei ole lasten osallisuutta. Työntekijän on tärkeää erottaa, ettei lapsen osallisuudeksi voida kuvata sitä, kun lapsia tavataan, mutta heillä ei ole ymmärrystä siitä minkä vuoksi heitä on tavattu. Tai heidän ajatuksiaan ja näkemyksiään kysytään, mutta niiden ilmaisemiseen ei ole keinoja. Tikapuu- mallissa kolme ensimmäistä tasoa ovat nimenomaan niitä, joissa osallisuutta ei ole, vaikka lapsi onkin ollut mukana tapaamisella tai esimerkiksi hänen piirrostaan käytetään toisessa asiayhteydessä siihen nähden, mikä se alkujaan on ollut. (Hart 1997, 40–41.)

Hartin (1997) mukaan ei myöskään osallisuudeksi ei nähdä sitä, että lasta kuullaan mutta sillä ei ole vaikutusta päätöksentekoon. Osallisuudessa tulee aina olla selkeä pyrkimys, että mielipiteet otetaan huomioon ja niillä on merkitystä. Lastensuojelussa sosiaalityöntekijä joutuu välillä tekemään päätöksiä, jotka ei ole lapsen mielipiteen mukaisia, mutta niiden perustelu on ensiarvoisen tärkeää. Osallisuutta on, että lapsi ymmärtää miksi ja minkä vuoksi jokin päätös tehdään. Tikapuu- mallin mukaisesti osallisuutta toteutetaan niin, että lapsen kanssa tehdään aidosti yhteistyötä ja lapset ovat mukana koko prosessin ajan. Heidän kanssaan tehdään yhdessä päätöksiä sekä suunnitellaan asiakkuutta. Osallisuudessa on tärkeää, että aloitteen tekijä voi olla kumpi tahansa osapuolista. Osallisuuden lapsilähtöisyys tulee esille siinä, että lapsen vastuulle ei jää päätöksenteko yksinään vaan päätöksiä tehdään yhdessä. Osallisuuden onnistuminen ei tarkoita tikapuu- mallissa sitä, että aina päästään korkeimmalle tasolle. (Hart 1997, 43–46.)

Osallisuutta on kuvattu myös viisiportaisena mallina. Shierin (2001) mallin mukaan ensimmäinen taso pitää sisällään lasten kuuntelemisen, jossa heidän annetaan ilmaista asioita sekä näkemyksiä niitä kuullen. Ensimmäisellä talossa vastuuta on asetettu lapselle ottaa asioita puheeksi, kun taas toisella tasolla on lasten tukeminen heidän mielipiteidensä ja näkemystensä ilmaisussa yhdessä työntekijän kanssa. Kolmannella tasolla päästään osallisuudessa siihen, että lasten tuottamat näkemykset otetaan huomioon, mutta aikuisten sitoutuneisuus niiden toteutumiseen ei ole vielä mukana. Mallin neljäs sekä viides taso ovat hyvin lähellä toisiaan ja molemmissa lapsi otetaan mukaan päätöksentekoon. Viisitasoisen mallin huipulla valta ja vastuu jaetaan päätöksenteossa sekä aikuinen on myös valmis luopumaan osasta vallastaan. (Shier 2001, 110–115.)

Lapsen osallisuudessa voidaan hyödyntää erilaisia menetelmiä, esimerkiksi valokuvia tai erilaisia leikkejä. Tärkeää on huomioida se, että niihin tulee käyttää riittävästi aikaa, jotta lapsella on mahdollisuus tutustua ja tottua niihin. Myös nuorten kanssa luovien ja taidelähtöisten menetelmien käyttö on tutkimusten mukaan ollut toimivaa. Kuvallisessa työskentelyssä nuoret pystyvät tuomaan näkyväksi omaa arkeaan ja siihen liittyviä tärkeitä asioita. Lapsen tapaamiset voivat olla yksilötapaamisia, mutta lapsi voi olla osallisena myös erilaisissa neuvotteluissa. Tällöin on tärkeää miettiä lapsen etua ja hänen läsnä olemisen tapaa. Tärkeää myös miettiä, että mistä asioista puhutaan ja mitä lapsen on tärkeää tai tarvetta kuulla vaikka on kysymyksessä hänen asiakkuutensa. (Tiilikainen 2008, 135; Lindh ym. 2017, 124; Lehto-Lundén 2021, 47.)

Osallisuutta ei myöskään ymmärretä ainoastaan lapsen kuulemisena eri prosesseissa tai viranomaisen päätöksenteossa. Osallisuus pitää sisällään pieniltäkin tuntuvien kysymysten esittämisen sekä jokapäiväisten asioiden huomioimisen, jotka kohdistuvat lapsen arkeen niin kotona, päivähoidossa kuin koulussakin. Lapsen mielipide on asia, jolle on annettava myös painoarvoa ja sitä tulee arvostaa sekä kunnioittaa, eikä sitä kuulu nähdä pelkästään lapsen mielipiteen selvittämisenä. Lapsen osallisuutta tulee kannatella koko sen ajan, kun lapsen asiaa käsitellään eikä sen tule olla millään tavalla irrallista prosessin aikana. Erilaisia kohtaamisia tulee olla läpi työskentelyprosessin. Tapaamisten monipuolisuus on erityisen tärkeää. Lapsen todellinen osallistuminen tulee olla tavoite prosessin alusta loppuun saakka hänen omien asioidensa hoidossa. Tällä ei kuitenkaan tarkoiteta sitä, että lapsen oma mielipide olisi lopputulemana kaikissa tilanteissa. Tärkeintä on, että lapsen mielipiteitä kuullaan sekä ne otetaan vakavasti ja niitä arvostetaan, koska tällöin turvataan lapsen mahdollisuus vaikuttaa. (Muukkonen & Tulensalo 2018, 135; Saastamoinen 2018, 10–11.)

Lapsen osallisuuden ja heidän kanssaan tehdyn työn tavoite on saada ymmärrystä heidän tilanteestaan sekä niistä keinoista, joilla voidaan auttaa heitä. Lapsen kertoessa omia näkemyksiin vahvistetaan hänen toimijuuttaan sekä osallisuus ja suojele mahdollistuu. Lapsi kokee, että hän jo itsessään on merkityksellinen ja kiinnostava sekä hänen tarinansa. Samalla niin lapsen oma ymmärrys jäsentyy kuin myös tietoa kertyy lastensuoje-

luun työntekijöille. Lastensuojelussa on kyse vaikeista asioista ja tämän vuoksi on ensiarvoisen tärkeää, että niihin on tarpeeksi aikaa, jotta asioita voidaan käsitellä kunnolla. Tämä lisää myös luottamusta asiakkaan ja työntekijä välillä, joka on merkittävä tekijä osallisuuden ylläpitämisessä. Luottamuksellinen suhde on merkittävä tekijä, kun puhutaan vaikeista asioista ja hyvin henkilökohtaisista asioista. Työskentelyn laadulle on keskeistä, että tilanteista muodostetaan aina kokonaiskuva. Tämä tarkoittaa laajaa tiedon keruuta sekä jakamista ja yhdessä pohdittua asiaa, jotta voidaan saada kokonaiskuva ja pystytään päättämään lapsen ja perheen kokonaistilanne sekä siihen liittyvät tukimuodot, jotta löydettäisiin ratkaisuja haasteiden selvittämiseen. (Petrelius ym. 2016, 10–12; Muukkonen & Tulensalo 2018, 142.)

Erilaisia työmenetelmiä lapsilähtöisyyteen ja lasten kanssa toimimiseen on kehitetty. Niiden kehittäminen sekä käyttöönottoaminen on innostavaa, mutta myös vaativaa työtä. Ymmärrys siitä, että yksistään menetelmät eivät riitä vaan niiden ohella vuorovaikutustaidot lisäävät lapsilähtöisyyttä ja antaa työskentelylle uutta näkökulmaa. Työmenetelmät auttavat tekemään työstä läpinäkyvää. Lasten ja perheiden kanssa työskennellessä, varsinkin arviointityössä, on mahdollista käyttää erilaisia menetelmiä ja materiaaleja. Niiden käyttämisessä on tärkeää huomioida yksittäiset olosuhteet jokaisen lapsen kohdalla. Menetelmien käytössä on tärkeää huomioida myös se, että ne eivät korvaa haastattelujen ja havaintojen kautta saatua tietoa. (Department of Health 2000, 113; Hietamäki 2016, 37.)

Lapsen osallisuudessa on tärkeää huomioida se, että lapsen osallisuuden kautta lapsen omaa elämäntilannetta kartoitetaan. Siihen liittyy oleellisena asiana, että lapsen kokemuksista, ajatuksista sekä tunteista ollaan aidosti kiinnostuneita. Osallisuuden työskentelyssä on tärkeää huomioida, niin lapsen kokema kuin hänen vanhempiansa. Lapsen osallisuus tulee huomioida koko asiakkuuden tai prosessin ajan eikä vain hetkellisesti yksittäisinä tapaamisina. Varsinkin silloin, jos läsnä on aikuisia niin saattaa helposti käydä, että lapsen kokema tai mielipide ohitetaan, ja tämä saattaa tapahtua tiedostamatta. (Möller 2004 24–25; Lahtinen ja Pynnönen 2020, 25) Lisäksi Rätty (2023, 223) kuvaa, että sitä enemmän painoarvoa tulee antaa lapselle ja hänen kertomalleen, kun erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja punnitaan, mitä tärkeämmästä asiasta lapsen elämässä ja siihen liittyvästä asiasta on kysymys.

3 Tutkimuksen toteuttaminen

Pro gradu -tutkimuksen prosessi muodostuu eri vaiheista ja se etenee asteittain. Ensimmäinen vaihe on tutkimusidea, jossa perehdytään tutkimusaiheeseen. Tämän jälkeen toisena vaiheena edetään tutkimussuunnitelmaan sekä kolmantena aineiston keruuseen. Siitä prosessi etenee neljäntenä vaiheena aineiston analysointiin, sekä viimeisenä tutkimuksen raportointiin. Prosessin eri vaiheet eivät ole irrallisia vaan vuorovaikutuksessa keskenään. Eri vaiheita täsmennetään prosessin aikana ja esimerkkinä tutkimusaihekin voi muuttua matkan varrella jopa merkittävästi. Vaiheita tehdään myös limittäin ja tärkeää on huomioida eettiset kysymykset koko prosessin aikana. Tutkimuksen edetessä tehdään kirjoittamista koko ajan. (Günther & Hasanen 2021.)

Pro gradu -työni tutkimusideavaiheessa kävin läpi erilaisia vaihtoehtoja, miten tulisin tutkimuksen toteuttamaan ja yhtenä vaihtoehtona oli lähteä tekemään sitä haastattelujen avulla. Lopulta päädyin tekemään tutkimuksen kirjallisuuskatsauksena, koska halusin tarkastella aiempaa, jo tehtyä tutkimusta ja mitä sen pohjalta jo tiedetään liittyen lasten osallisuuden lastensuojelunprosesseissa eikä ainoastaan kohdistaa sitä esimerkiksi tiettyyn työyksikköön.

3.1 Tutkimuksen tavoite sekä tutkimuskysymykset

Tämän pro gradu -tutkimuksen tavoitteena oli saada tietoa ja koota yhteen, miten lapsen osallisuus nähdään lasta koskevissa lastensuojelun prosesseissa. Millä tavalla lapsen osallisuus toteutuu ja miten se näkyy lastensuojelun prosesseissa. Tavoitteena oli tarkastella asiaa niin lapsen, hänen vanhempansa kuin sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Tutkimuksen kautta saadulla tiedolla voidaan mahdollisesti parantaa lasten osallisuutta ja asemaa heitä koskevissa asioissa, sekä miten sosiaalityöntekijöiden osaamista tulisi kehittää heidän arvioidessa lasten tilanteita sekä lapsen tarvitsemia palveluita. Erityisenä kiinnostuksen kohteena on lapsen osallisuus ja syyt miksi se saattaa toisinaan jäädä vähäiseksi,

vaikka kyse on lapsen omasta asiakkuudesta lastensuojelussa ja lapseen liittyvät palvelut. Minua kiinnostaa myös se, miten lapsen mukaan ottaminen asiakasprosessissa näyttäytyy sosiaalityöntekijän näkökulmasta ja mitä syitä sille on, miksi lapsen osallisuus jää mahdollisesti vähäiseksi. Lapsen osallisuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä lapsen huomiointia ja mukaan ottamista häntä koskevissa asioissa. Eri maiden lastensuojelulait eivät ole samankaltaisia, vaikka kaikissa on tavoitteena lapsen etu sekä lasten kasvun ja kehityksen tukeminen. Lastensuojeluprosessit eroavat myös eri maissa toisistaan, jonka takia oli tutkielmassa, keskitytään vain suomalaiseen lastensuojeluun. Suomalaisessa lastensuojelussa sijaishuoltoon liittyy erilaisia prosesseja ja niihin olennaisena osana liittyviä kuulemisia. Halusin keskittyä työssäni suomalaiseen avohuollon lastensuojeluun sekä siinä tapahtuvaan arviointiin että alkuvaiheen palveluntarpeen arviointiin. Miten juuri näissä prosesseissa lapsen osallisuus koetaan.

Tutkimuksen tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten lasten osallisuus näkyy lastensuojelun prosesseissa?
2. Miten työntekijät, lapset sekä vanhemmat kokevat lapsen osallisuuden toteutumisen?

3.2 Tutkimusmenetelmä

Pro gradu- tutkimus toteutettiin kirjallisuuskatsauksena. Tutkimus oli tarkemmin kuvailtava ja integroiva kirjallisuuskatsaus. Kirjallisuuskatsauksen kunnianhimoisena tavoitteena Salmisen (2011, 3) mukaan voidaan pitää, että sillä tavoitellaan sekä kehitetään teoriaa, joka on jo olemassa, mutta myös pyritään rakentamaan mahdollisesti uutta teoriaa. Kirjallisuuskatsauksen avulla on mahdollista myös arvioida teoriaa sekä rakentaa kokonaiskuva jostakin tietystä kokonaisuudesta. Ongelman tunnistaminen sekä tietyn teorian kehityksen historian kuvaaminen on myös kirjallisuuskatsauksen myötä mahdollista.

Kirjallisuuskatsauksen avulla on mahdollista tutkia tutkimusta eli toisin sanoen koota jo olemassa olevista tutkimuksista uusia tutkimustuloksia. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen voidaan todeta olevan yleiskatsaus, koska sille ei ole aseteta liian tiukkoja eikä tarkkoja sääntöjä. Tästä huolimatta sen avulla on mahdollista, että saadaan laaja-alaisesti kuvattua ja luokiteltua tutkittavan ilmiön ominaisuudet. Kuvailevalla kirjallisuuskatsaukselle on kaksi toisistaan eroavaa orientaatiota, joista toinen on integroiva katsaus. Sitä käytetään silloin, kun jo tutkitusta aiheesta halutaan tuottaa uutta tietoa sekä, kun on tarkoitus tutkia ilmiötä mahdollisimman monipuolisesti. Integroiva katsaus tuottaa laajemman kuvan kuin esimerkiksi systemaattinen eikä se ole yhtä valikoiva tutkimusaineistoa kohtaan. (Salminen 2011, 4, 6, 8.)

Kangasniemi ym. (2013, 291–292) ovat kuvanneet, että kuvailevalla kirjallisuuskatsauksella on tiivis yhteys tutkimuskysymyksiin ja sitä kautta se tuottaa aineiston kautta laadullisen vastauksen, joka on kuvaileva. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen vaiheita voi asettaa neljään eri osa-alueeseen. Ensimmäinen on tutkimuskysymyksen muodostaminen, jonka jälkeen toisena vaiheena tulee aineiston valitseminen ja tämän jälkeen kolmantena vaiheena kuvailun rakentaminen ja viimeisimpänä eli neljäntenä vaiheensa tuotetun tuloksen tarkasteleminen. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen luonne on aineistolähtöinen ja sillä tähdätään ilmiöiden ymmärtämiseen. Kuvailevalla kirjallisuuskatsaukselle on asetettu myös kritiikkiä, koska tutkimusmenetelmää on kritisoitu subjektiivisuudesta sekä sattumanvaraisuudesta. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on saanut myös vahvistusta siitä, että sen vahvuudeksi on koettu argumentoituutta sekä sen avulla pystytään perustellusti tarkastella tiettyjä erityiskysymyksiä.

Kuvailevalla kirjallisuuskatsaukselle on ominaista, että sen avulla pyritään etsimään vastauksia kysymyksiin, mitä ilmiöstä on aiemmin jo olemassa. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla on myös mahdollista paneutua siihen, mitä ovat ilmiön keskeiset käsitteet sekä niihin liittyvät suhteet. Kuvailevalle kirjallisuuskatsaukselle on ominaista, että sen avulla pystytään löytämään erilainen tai mahdollisesti jopa uusi näkökulma tutkittavaan ilmiöön. Tutkimusprosessille on keskeistä tutkimuskysymys tai kysymykset, jotka ohjaa-

vat koko kuvailevaa kirjallisuuskatsausta. Erityispiirteinä kuvailevalla kirjallisuuskatsaukselle on aineistolähtöisyys sekä sen ymmärtäminen ja kuvailu. (Kangasniemi ym. 2013, 294; Niela-Vilén & Hamari 2016, 23–24; Suhonen ym. 2016, 7.)

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen myötä on mahdollista, että tutkimuskysymystä ja sen tarkastelua tehdään useasta eri näkökulmasta. Tutkimuskysymyksen tulee olla kuitenkin riittävän täsmällinen tästäkin huolimatta, koska sen avulla ilmiötä on mahdollista tutkia syvällisesti. Mutta sen tulisi olla myös tarpeeksi väljä, jotta eri näkökulmien tarkastelu on mahdollista. Liian laaja tutkimuskysymys voi tuottaa ongelman, että aineisto muodostuu liian isoksi. Merkittävää on, että tutkijalla on aito kiinnostus aiheen valintaan, koska tällä taataan motivaatio, jota tarvitaan vaativassa prosessissa loppuun asti. (Kangasniemi 2013, 295; Niela-Vilén & Hamari 2016, 24.)

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen aineisto pohjautuu elektronisista tieteellisistä tietokannoista löydetävistä lähteistä, mutta myös aineiston hakua on mahdollisuus tehdä manuaalisesti. Ominaista on myös se, että aineisto muodostuu viimeaikaisista tutkimuksista. Tutkimuksen luotettavuuden kannalta hakuprosessi on keskeinen vaihe. Merkittävää kuitenkin on, että aineiston avulla tarkastelu tapahtuu ilmiölähtöisesti sekä se on tarkoituksenmukainen nimenomaan tutkimuskysymykseen. Aineiston käsittelyssä on mukana lähteiden valinta sekä lähdekritiikki, kuin myös kuvataan valittu kirjallisuus sekä valintaan liittyvät perustelut suhteessa tutkimuskysymyksiin. Viimeiselle vaiheelle on myös ominaista, että siihen sisällytetään pohdinta tuotetusta tuloksesta ja keskeisimmät tulokset tiivistetään. Tulosten tarkasteluvaiheessa kuvaileva kirjallisuuskatsaus pitää sisällään niin menetelmällisen kuin sisällöllisen pohdinnan. Sekä myös arvioidaan tutkimusta eettisesti, että luotettavuuden näkökulmasta. (Kangasniemi 2013, 295, 297; Niela-Vilén & Hamari 2016, 25.)

Tämä tutkimus toteutettiin nimenomaan kuvailevana ja integroivana kirjallisuuskatsauksena, jonka on todettu olevan erityisen ominainen tapa tuottaa uutta tietoa jo aiemmin tutkimusta aiheesta. Integroivalla kirjallisuuskatsaukselle on ominaista, että se on laaja katsaustyyppi, johon sisällytetään niin empiiristä kuin teoreettisista kirjallisuutta. Sille on

ominaista erilaisten tutkimustulosten synteesi, jolla saadaan yleensä laaja ja syvälinen ymmärrys tuotoksen kohteesta. Integroivan kirjallisuuskatsauksen myötä tarkastellaan monipuolisesti tutkimuskohdetta sekä tehdään kriittistä arviointia. (Suhonen ym. 2016, 13; Marjamaa & Sinisalo, 2022.)

Tutkimuksen hakuprosessille on annettava riittävästi aikaa sekä varsinkin sen viimeistelylle, että mikä on hakuprosessin lopputulos eli lopullinen aineisto, jonka käsittely vie aikaa ja vaatii työtä. Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa ja integroivassa muodossa on mahdollista, että aineistoa löytyy manuaalisen haun kautta. Se tapahtuu monesti valittujen aineistojen lähdeluetteloiden ja sisällysluetteloiden läpikäynnin kautta. Yhtä lailla manuaalinen haku toteutuu siitä näkökulmasta, että mikä on kirjallisuuskatsauksen peruste. Integroivaa kirjallisuuskatsausta on ominaista käyttää silloin, kun tutkittava ilmiö halutaan kuvata mahdollisimman monipuolisesti. Tällöin voidaan tuottaa jo tutkitusta aiheesta uutta tietoa. Integroiva etenee systemaattisen kirjallisuuskatsauksen kanssa samalla tavalla ja molemmissa tulee esille samat elementit eli tarkka, toistettava sekä läpinäkyvä. Integroivan kirjallisuuskatsauksen kautta pystytään saamaan laaja kuva käsiteltävästä aiheesta, mutta tutkimusaineisto ei ole yhtä valikoiva. (Salminen 2011, 8; Niela-Vilén & Hamari 2016, 27; Vilkkä 2023, 22.)

3.3 Tiedonhaun kuvaus

Tutkimuksen tutkimusaineisto on haettu kahdesta eri tietokannasta, jotka olivat vaski.finna ja luc.finna. Ensimmäiset haut aineiston valitsemiseksi tapahtui näiden tietokantojen kautta. Näiden kahden tietokannan lisäksi hakuja tehtiin Proquest- ja Google Scholar-tietokannoista. Tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella vain suomalaista lastensuojelua lasten osallisuuteen liittyen. Proquest-tietokannan kautta löytyi yksi vertaisarvioituartikkeli, joka otettiin mukaan tutkimusaineistoon. Google Scholarin avulla tehty haku tuotti enemmän tuloksia kuin vaski.finnan ja luc.finnan kautta, mutta haku ei tuottanut uusia tuloksia eikä sellaisia, että olisivat olleet merkittäviä tutkimusaineiston kannalta.

Aineistonhaun rajausta kohdentui viimeiseen kymmeneen vuoteen, jotta saatiin mukaan mahdollisimman tuore tutkimustieto. Syynä rajaukseen oli myös uusi sosiaalihuoltolaki, joka astui voimaan 2015. Sosiaalihuoltolaki (30.12.2014/1301) toi muutoksia myös lastensuojelun prosesseihin, jonka takia rajausta on perusteltua. Lisäksi aineistohaussa tein rajauksen, että haku kosketti vain tieteellisiä vertaisarvioituja artikkeleita, tutkimusartikkeleita ja tutkimusjulkaisuja sekä väitöskirjoja. Mukaan otettiin myös lisensiaatin työt. Ulkopuolelle jätettiin opinnäytetyöt, jotka oli tehty ammattikorkeakouluissa sekä yliopistojen kandidaatintutkielmat ja pro gradu työt. Aineiston haku tehtiin huolellisesti ja tarkasti. Hakuja tehtiin ensin erilaisilla yhdistelmillä, jotta saatiin näkemystä siitä, että millainen yhdistelmä tuottaa riittävän, mutta hallittavissa olevan tuloksen. Ensihakujen kautta pystyttiin myös poissulkemaan muutamia hakusanoja, jotka tuottivat esimerkiksi sijaishuollosta tuloksia, mutta eivät sen vuoksi olleet oleellisia tätä kyseistä työtä kohtaan. Lopullisen hakutuloksen tekemisen jälkeen se toistettiin vielä pariin kertaan, jolla varmistettiin tiedon haun systemaattisuus ja luotettavuus.

Tutkimus tehtiin integroivana kirjallisuus katsauksena, joka antaa tekijälle vapaammat kädet aineiston valikoimiselle kuin esimerkiksi systemaattinen katsaus. Aineiston on myös mahdollista olla vaihtelevampi sekä laajempi samalla tavalla kuin tutkimuskysymykset, kun tehdään integroivaa katsausta. (Salminen 2011, 10–11) Näitä edellä mainittuja asioita huomioiden aineistoon on tehty rajauksia sekä valittu mukaan myös hakujen ulkopuolelta manuaalisesti löytyneitä tuloksia.

Aineistoon valittiin sekä suomen kielellä että englannin kielellä julkaistuja artikkeleita. Manuaalisesti hakuja tehtiin aiemmin valittujen artikkelien sekä väitöskirjan lähdeluetteiloista ja sisällöistä. Lopullisen hakulausekkeen valinnan jälkeen tehty haku vaski.finnan ja luc.finnan tuotti tuloksia molemmissa 100 kappaletta. Tässä kohtaa ulossulku kriteereinä käytettiin julkaisujen aikaväliä 2015–2024 sekä mukaan otettiin vain vertaisarvioidut artikkelit, tutkimusjulkaisut, tutkimusartikkelit, väitöskirjat ja lisensiaatintyöt. Tämän jälkeen lähdettiin yksitellen käymään läpi hakutuloksia ja tekemään ulossulkua sen mukaan mikä on olennaista tälle tutkimukselle. Koska tarkoituksena oli keskittyä lastensuojeluun niin ensimmäisessä ulossulkuvaiheessa karsittiin pois tulokset, jotka koskivat päihähoitoa tai varhaiskasvatusta, neuvolaa sekä koulua. Tämän vaiheen jälkeen tuloksia oli

jäljellä alle puolet lähtötilanteesta. Ulossulkua jatkettiin tämän jälkeen niin, että ulossuljettiin sijaishuoltoa ja perhehoitoa koskevat tulokset, koska tutkimuksen tarkoitus oli saada tietoa lasten osallisuudesta ja siihen liittyvistä kokemuksista lastensuojelun arviointia ja avohuoltoa koskien. Tässä kohtaa tuloksia oli jäljellä yhteensä kuusi, jotka olivat väitöskirja, liseniaatin työ sekä neljä vertaisarvioitua artikkelia. Aineistoon perehtymisen sekä niiden lähdeaineistojen avulla tehtiin manuaalisesti löydöksiä, jotka täyttivät samat kriteerit mitä oli alkuperäisissä hauissa. Tämän jälkeen lopullinen aineisto muodostui yhteensä yhdestätoista lähteestä, joiden pohjalta tutkimusta lähdettiin tekemään ja tutkimuksen lopullinen aineisto muodostui. Alla olevassa kuviossa (kuvio 1) esittelen tarkemmin aineistoon liittyvät sekä ulossulkukriteerit että sisäänottokriteerit.

Aineistoon valitut (sisäänottokriteerit)	Aineistosta poissuljetut (ulossulkukriteerit)
Vertaisarvioidut artikkelit Tutkimusjulkaisut Tutkimusartikkelit Väitöskirjat Lisensiaatintyöt	Ei tieteelliset artikkelit Vertaisarvioimattomat tutkimukset Ammattikorkeakoulujen opinnäytetyöt Kandidaatin tutkielmat Pro gradu tutkielmat
Julkaistut aineistot vuosina 2015–2024	Julkaistut aineistot ennen vuotta 2015
Lastensuojelua koskevat aineistot	Lastensuojelun sijais- ja perhehoitoa, neuvolaa, varhaiskasvatus, koulua koskevat aineistot
Tutkimuskysymykseen vastannut	Jätti vastaamatta tutkimuskysymykseen
Suomalainen lastensuojelu	Ulkomaalainen lastensuojelu

Kuvio 1. Aineiston valintaan liittyneet kriteerit

Aineiston haussa käytettiin hakusanoina; (lapsi OR lapset) AND (osallisuus OR osallistuminen) AND (lastensuojelu OR perhetyö) OR (child OR children) AND (participation OR involvement) AND child protection. Hakusanojen määrittelyssä hyödynnettiin yliopiston informaatikolta saatua ohjausta tiedonhakuun sekä ohjaajan kanssa käytyjä keskusteluja. Näiden avulla hakusanat sekä hakulauseke muokkautui lopulliseen muotoonsa. Valitun aineiston tulokset esitellään luvuissa 4 ja 5 sekä aineisto kokonaisuudessaan taulukossa, joka on liitteenä tutkimuksen lopussa. (Liite 1.)

3.4 Aineiston analyysi

Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa aineiston valintaa ohjaa tutkimuskysymykset ja niiden avulla on mahdollista olellaisen aineiston löytäminen, josta saadaan vastauksia. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen viimeinen ja neljäs vaihe on aineiston analyysi ja synteessin löytäminen sekä yhteenvedon tekeminen tutkimustuloksista. Aineiston analyysi vaiheessa järjestellään ja luokitellaan aineistoa. Siitä pyritään löytämään niin yhtäläisyyksiä kuin erojakin. Näitä tarkastelun lopputuloksia tulkitaan ja kirjoitetaan auki ja muodostetaan synteesi eli sillä lisätään ymmärrystä kokonaisuudesta. (Niela-Vilén & Hamari 2016, 30.)

Aineiston käsittelyssä sekä yhdistelyssä on mahdollista, että ne ovat laadullisesti eritasoa tai niitä on lukumäärällisesti vähän. (Kangasniemi & Pölkki 2016, 85) Tässä tutkimuksessa on aineistona ollut sekä vertaisarvioituja artikkeleja kuin myös väitöskirja sekä lissensiaatin työ. Myös Vilkkä (2023, 22) on todennut, että integroivassa katsauksessa voi olla mukana niin vertaisarvioituja artikkeleja ja tutkimuksia kuin muuta ammatillista materiaalia. Syy tutkimusmenetelmän valinnalle kohdistui juuri sen vuoksi integroivaan kirjallisuuskatsaukseen, jotta aineiston valinnassa pystyi käyttämään omaa valinnan vapautta.

Aineistolähtöisen sisällönanalyysin myötä vaiheita prosessissa on kolme. Vaiheet ovat 1) pelkistäminen eli redusointi, 2) ryhmittely eli klusterointi ja 3) käsitteiden luominen eli abstrahointi. Ensimmäisessä eli redusointivaiheessa aineistosta karsitaan kaikki epäolennainen pois. Tämä tapahtuu niin, että aineistosta etsitään vastauksia tutkimuskysymyksiin, ja ne voidaan esimerkiksi merkitä erivärisillä merkinnöillä. Toisessa vaiheessa eli ryhmittelyssä käydään tarkasti läpi aineistosta esille nousseet asiat. Tarkoituksena on löytää sekä eroavaisuuksia että samankaltaisuuksia. Ryhmittelyssä nimetään samankaltaisuudet omiksi ryhmikseen ja annetaan niille nimi. Kolmannessa eli viimeisessä vaiheessa tehdään käsitteiden luomista. Eli erotetaan tutkimuksen kannalta olennaisin tieto omakseen ja sen perusteella muodostetaan teoreettiset käsitteet. Viimeisessä kolmannessa vaiheessa päästään jo johtopäätöksiin, joita aineiston pohjalta on mahdollista tehdä. Kiteytettynä voidaan todeta, että aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla pystytään saamaan vastaus tutkimustehtävään. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–112.)

Aineiston lopullisen koostamisen jälkeen aloitin aineiston lukemisen. Ennen ensimmäistä lukukierrosta kertosin tutkimuskysymykseni ja niitä pohtien tein jo alustavia pieniä merkintöjä, kuin luin läpi valitun aineiston. Toisella lukukierroksella luin aineiston läpi huolellisemmin sekä aloitin merkitsemään kohtia, jotka vastasivat tutkimuskysymyksiini. Tein merkintöjä sekä alleviivauksia nimenomaisesti niihin kohtiin, jotka vastasivat tutkimuskysymyksiini ja näin saatiin karsittua kaikki epäolennainen pois. Tämän jälkeen kävin kertaalleen läpi alleviivatut kohdat ja tein niihin erivärisillä kynillä merkintöjä, jotta sain ryhmiteltyä aineistosta esille nousevia havaintoja.

Ryhmittelyvaiheessa tein näille eri ryhmille otsikot, joiden alle aloitin alleviivattuja kohtia kirjaamaan. Tämän jälkeen aloitin näiden ryhmien alla tarkastelemaan kirjattuja havaintoja ja tekemään johtopäätöksiä, miten lapsen osallisuus näkyy lastensuojelun prosesseissa sekä minkälaisia näkemyksiä tästä on niin sosiaalityöntekijöillä, lapsille sekä heidän vanhemmillaan. Pystyin myös tässä kohtaa toteamaan, että tutkimuskysymyksiini on mahdollista vastata. Tulosten kirjoittamisen vaiheessa tämä vahvistui ja myös varsinaisten johtopäätösten tekeminen alkoi. Tulosten auki kirjoittamisprosessissa tuli esille tekijöitä siitä, miten lasten osallisuus näkyy sekä oli mahdollista nostaa esille kolme eri

teemaa, jotka olivat tulleet ilmi aineistosta liittyen työntekijöiden sekä lasten, että vanhempien kokemuksiin osallisuuden toteutumisesta. Nämä teemat olivat luottamus, lapsilähtöisyys ja toiminnallisuus. Johtopäätös osiossa teemat avataan tarkemmin tulosten pohjalta sekä ne huomioon ottaen pohtisin kehitysideoita.

3.5 Tutkimuseettiset kysymykset

Tutkimuksen tekemisen yhteydessä huolehdittiin hyvän tutkimuseettisyyden ja tieteellisen käytännön periaatteista, joita ovat muun muassa rehellisyys ja vilpittömyys sekä luotettavuus, arvostus ja vastuunkanto. Hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti ei vähätellä muita tutkijoita, eikä heidän julkaisujaan. Tutkimuksen suunnittelussa sekä sen toteuttamisessa on noudatettu tieteelliselle tiedolle asetettuja vaatimuksia. Raportointi on tehty yksityiskohtaisesti kuin myös suunnittelu ja toteuttaminen. (Hirsjärvi ym. 2007, 21; Tuomi & Sarajärvi 2018, 132–133; Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023, 11.)

Tutkielman teossa olin huolellinen aineiston etsimisessä, sen valitsemisessa, että analysoinnissa. Aineiston hakujen yhteydessä oltiin huolellisia hakujen toistettavuuden kanssa ja ne dokumentoitiin tarkasti. Yhtä lailla dokumentoitiin valitut hakukoneet ja esiteltiin selkeästi niin valintakriteerit kuin poissulkukriteerit. Aineiston analyysivaiheessa aineistot luettiin tarkasti läpi useampaan kertaan ja tehtiin aineiston sisällönanalyysi vaiheittain. Tutkimuksessa osoitetaan arvostusta kaikkia tieteellisen toiminnan osapuolia kohtaan. Luotettavuutta tutkimusta kohtaan osoittaa myös tarkat selostukset siitä, miten tutkimus on toteutettu. (Hirsjärvi ym. 2007, 227; Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023, 11, 13.) Aineistossa esiintyneet tulokset tullaan esittämään tutkielmatyön loppuosassa tarkasti.

Tutkimuksessa on sovellettu tieteelliselle tutkimukselle ominaisia kriteerejä, jotka ovat eettisesti kestävät tiedonhankintamenetelmät sekä arviointimenetelmät, että tutkimusmenetelmät. Hyvän tieteellisen käytännön mukaista on, että muita tutkijoita ei vähätellä vaan heille annetaan arvostusta. Lisäksi viittaukset on tehty huolellisesti, jotta poissuljetaan harhaanjohtava raportointi. Viittauksissa on pääsääntöisesti käytetty alkuperäisiä lähteitä ja siihen on kiinnitetty erityistä huomiota. Lähteiden käyttämisessä on kiinnitetty erityistä huomiota nimenomaan niin tekijöiden pätevyyteen sekä laatuun. (Tuomi & Sarajarvi 2009, 132–133.)

Tutkimukseen käytetyn aineiston rajauksissa on pidetty tiukasti kiinni siitä, että ne ovat riittävän tieteellisiä sekä niiden julkaisuajankohta on linjassa tutkimuskysymyksiin. Aineistosta on rajattu pois hakujen kautta saatu aineisto, joka ei selkeästi kuulunut tutkimustavoitteeseen ja pidättäydyttiin nimenomaan lastensuojelun ensivaiheen asioissa eli arvioinnissa sekä avohuollossa, jonka takia esimerkiksi sijaishuoltoa koskevat tulokset jätettiin aineiston ulkopuolelle.

4 Tulokset

4.1 Osallisuuden näkyminen lastensuojelun prosesseissa

Laki velvoittaa osallistamaan, mutta yhtä lailla laki velvoittaa siihen, että osallisuuden arviointia tulee tehdä niin, että lapsen hyvinvointi, kasvu ja kehitys toteutuvat. Arvioinnissa tulee huomioida niin uhka- kuin riskitekijöiden näkökulma, mitkä koskevat lasta itseään. (Jaakola ym. 2023, 514) Jaakola ym. (2023) tavoit Aarnio ja Pösö (2023) kuvaavat, että työskentely ja päätöksenteko saattavat liittyä toisiinsa sosiaalityön käytännöissä niin vahvasti, että ne eivät aina erotu selkeästi toisistaan. Työskentelyn tulee olla oikea-aikaista ja korkeatasoista, johon osallistetaan kaikki osapuolet. Työskentelyssä tulee ottaa huomioon lapsen tarve suojeluun, kuin tiedot sekä lapsen että vanhempien ja perheen tuen sekä palveluiden tarpeesta. Osallisuus ei ole vain tapaamisia, joissa selvitetään kuulemalla vaan niissä tehdään huomioita niin silmien kuin tunteiden avulla. Tällöin osallisuus on aktiivinen havainnointiprosessi. Tämä vaatii työntekijältä aikaa ja paneutumista. Sosiaalityön tehtävänä ja sitä myöten sosiaalityöntekijän tehtävänä on aktivointi, jota hänen tulee tehdä tarpeen mukaan. (Aarnio & Pösö 2023, 235; Törrönen 2023, 130.)

Tahtotilaan ymmärtää lasten elämää sisältyy myös lasten osallisuus sekä lasten kokemustiedon arvostaminen. Lapsilta saadun tiedon mahdollistaminen tuo mukanaan uudenlaisen asenteen sekä huomioonotettavaa on myös välineet, joilla lasta kuullaan. Tällöin tulee omaksua uudenlainen asenne ja tarkastella erilaisia toimintamalleja sekä olla rohkeutta tehdä muutoksia. Lastensuojelussa lapsen ja perheen tilannetta tarkastellaan lähtökohtaisesti kokonaisvaltaisesti. Tästä huolimatta arviointi tai palveluntarpeet saattavat rakentua lopulta aikuiskeskisest. Lapsen tarpeiden huomioon ottaminen aikuisten näkökulmasta ja syistä, jonka takia lapsen näkökulma jää altavastajaksi aikuisnäkökulmalle. Tämän vuoksi onkin tärkeää nostaa esille, että jokaisella lapsella on oltava mahdollisuus tuoda esille kokemuksiaan. Osallisuuden vahvistamisen keskeinen tekijä on, että lapsilla oleva tieto hyödynnetään. (Lehto-Lundén 2023, 175–177.)

Osallistuminen on tärkeää, mutta se pitäisi nähdä keinona mielekkäisiin päämääriin pääsemiseksi enemmänkin kuin lopullisena tavoitteena. Osallisuus koskettaa niin asiakkaita kuin työntekijöitä sekä kokonaisvaltaisesti koko organisaatiota, jonka takia tarvitaan vahvaa johtajuutta. Henkilöstön asenteisiin pystytään sitä kautta vaikuttamaan sekä mahdollistetaan työkäytäntöjen hyödyntäminen liittyen asiakasosallisuuteen ja mahdollisesti uusien näkökulmien löytyminen liittyen osallisuuteen. (Itäpuisto ym. 2022, 121.)

Itäpuisto ym. (2022) ohella Lehto-Lundénin (2023, 170–174) artikkelin mukaan osallisuus ja siihen liitetty kokemustieto ei ole noussut vallitsevaksi näkökulmaksi tutkimuksellisesti, vaikka ne ovatkin vahvistuneet viime vuosina. Tämä tulee esille varsinkin lasten ja perheiden kanssa tehtävässä työssä. Tämän huomioon ottaminen, ja työntekijänä ymmärrys esimerkiksi palvelujen suunnittelussa on erityisen tärkeää sekä sen huomioon, että yhtä lailla lapsen osallisuudella ja kokemuksellisuudella on merkitystä.

Lapsen osallisuudessa huomioidaan ensisijaisesti lapsen tarpeita sekä sosiaalista ympäristöä ja ihmissuhteita. Kun verrataan kansainväliseen lastensuojelututkimukseen niin Jaakola ym. (2023) tutkimus osoittaa, että tulos kuvaa pohjoismaista lastensuojelujärjestelmää. Pohjoismaalaiselle järjestelmälle on ominaista arvioinnin laaja-alaisuus. Suomessa sosiaalityöntekijät kartoittavat lapsen tilannetta useista eri näkökulmista ja huomioivat monia osatekijöitä. Suomessa pyritään, että arviointi on suhteessa lapsen taustatekijöihin ja sosiaalisiin yhteyksiin ymmärrettävissä suhteissa, eikä pelkästään yksittäisin tilanteisiin tai riskeihin. (Jaakola ym. 2023, 520.)

Yleinen asiantuntijuuden muutos pitää sisällään, että lasten kokemustiedon ja osallisuuden hyödyntäminen vahvistuu. Tämä tarkoittaa, että perinteinen asiantuntijatiedon asema heikkenee, jonka takia kansalaisten ja asiantuntijoiden väliset valtasuhteet muodostuvat uudelleen. Pelkästään koulutus ja työ ei tuota asiantuntijuutta, vaan se voi kehittyä myös ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Tämän myötä palveluiden käyttäjien osallistuminen ja tietämisen muodot vahvistuvat. (Lehto-Lundén 2023, 182.)

Tulensalon (2015) lisensiaatin työssä lasten osallisuus näyttäytyi monella eri tavalla. Lastensuojelun työntekijät olivat tavanneet lapsia kotikäynneillä, neuvotteluissa sekä verkostotapaamisissa. Tapaamisten lisäksi lasten kanssa oli puhuttu puhelimesta. Aktiivinen tiedollinen toimija ei liity ikään, koska myös vauva voi olla siinä roolissa, kun hänelle annetaan siihen mahdollisuus. Vaikka vauva ei pysty sanallisesti tuottamaan mitään niin siitä huolimatta hänet voidaan määritellä kertojan positioon. Vauva pystyy omalla toiminnallaan sekä olemuksellaan kertomaan itsestään. Jotta vauva voi olla tässä roolissa, niin se edellyttää työntekijältä halua pysähtyä sekä kuulla vauvaa. Kun lapsia osallistetaan, he kertovat osaamisestaan sekä omassa elämässään heillä olevista tärkeistä asioista sekä esittävät omia taitojaan. Lapsille on ominaista kertoa siitä minkälaisia he ovat omasta mielestään, mutta myös omasta terveydestään sekä sairasteluistaan. Tulensalo kuvaa, että lapset kertoivat myös kodistaan sekä perheestään ja muista heille läheisistä henkilöistä sekä eläimistä. Lapselle on ominaista kertoa arkielämässä tapahtuvista asioista ja paikoista. Lasten kertomuksissa arjessa tulee esille myös tunteet. Arkielämän kertomuksissa esiintyy tapahtumat, joita ollut niin kotona, koulussa kuin muuallakin. Kertomukset ovat moninaisia, joissa esiintyy myös kuvailuja, siitä minkälainen suhde kenelläkin on toisiin ihmisiin sekä lapsen suhteidenlaatu perheenjäseniin sekä muihin arjessa mukanaoleviin henkilöihin. (Tulensalo 2015, 15–18.)

Lasten osallistamista voidaan pitää myös arvovalintana. Tällöin lapsilta saatu tieto ja kokemukset tuodaan tasavertaisemmin samaan asemaan aikuisten kanssa. Lasten osallisuuden ja kokemustiedon mukaan tuominen ei ole helppoa, mutta se ei ole riittävä syy sivuuttaa lasten osallisuutta ja lasten kokemusten kuulematta jättämiseen. Lähtökohta tulee olla, että lasten kokemuksilla ja osallisuudella on merkitystä niin toiminnassa kuin päätöksentekoprosesseissa osana asiakastyötä, mutta myös kehittämistyötä ja tutkimusta. (Lehto-Lundén 2023, 187.)

Osallisuuden ylläpitämisessä lasten kohdalla läheisillä on iso merkitys, koska lapsen toimintakyky ei ole samanlainen kuin aikuisen. Heidän tehtävänänsä on tuoda lasten osallisuutta esille, mutta tämä toisaalta on tuonut mukanaan myös kriittisiä näkökulmia, että onko aina kyseessä lapsen vai läheisen näkemys tai mielipide. Näissä tilanteissa ammatillaisen tehtävänä on omalla toiminnallaan vaikuttaa siihen, että aito mielipide tulee esille.

Työntekijän tulee huomioida, että lapsi voi olla aktiivinen tietyissä tilanteissa ja toisissa taas vetäytyä syrjään. Työntekijän ja ennen kaikkea sosiaalityön tehtävänä on myös aktivointi tarpeen vaatiessa. Syyt vetäytymiselle voivat olla monenlaisia, mutta niitä tulisi madaltaa niin, että vetäytyminen olisi mahdollisimman vähäistä. Monesti pelkästään huomioon ottaminen on jo riittävä toimenpide. Lapsen kohdalla osallisuuden kysymykset liittyvät monesti lapsen luontaisiin kasvun ja kehityksen vaiheisiin. (Kivinen ym. 2020, 279–284.)

Lasten osallisuus ja kuuleminen voi olla aktiivista toimintaa lapsen kanssa. Sitä voidaan toteuttaa hyödyntäen erilaisia toiminnallisia välineitä, joiden avulla lapsi pystyy ilmaistamaan itseään. Tärkeintä on mahdollistaa lapsen aktiivinen rooli toimijana ja hänen annetaan kertoa omia toiveita ja näkemyksiä. Huomioitavaa on, että se vaatii aikaa ja paneutumista. Kuulemista voidaan kuvata aktiivisena havainnointiprosessina, jolloin työntekijä tulkitsee niin kuulonsa, silmiensä kuin tunteidensa avulla lasten tuottamia viestejä. Huomio ei voi kiinnittyä vain käyttämiin sanoihin vaan siinä huomio kiinnittyy lapsen käyttäytymiseen, äänenkäyttöön ja kasvojen ilmeisiin. (ks. esim. Mainstone & Cotton 2019, 9–24.) Yhtä lailla huomiota tulee antaa lasten leikkiin ja piirustuksiin. Lasten kohdalla viestintä ei ole pelkästään sanoja vaan suuri osa tulee esille niin kehonkielen ja äänenkäytön kautta. (Törrönen ym. 2023, 130.)

Osallisuuden edellytyksenä on sekä palvelujen saatavuus että saavutettavuus. (Kivinen ym. 2020, 285) Osallisuuden ei nähdä olevan pelkästään mahdollisuutta ja oikeutta vaan sen tulee olla myös velvollisuuksia ja sitoutumista, johon sisältyy ammattilaisten ymmärrys oikeudesta osallisuuteen. (Kivinen ym. 2020, 286–287) Osallisuuden toteutumisen esteenä voi olla asiakkaan terveydentila, mutta toisinaan asiakkaan tietoinen valinta olla osallistumatta, jolloin hän luovuttaa vallan kokonaan ammattilaisille. Osallisuuden ei aina ole välttämätöntä olla kokoaikaista tai suurta, vaan se voi olla käytännössä myös hyvin pieniä asioita. Tällaisia voivat olla kunnioittava kohtaaminen tai asiakkaan elämänhistorian sekä henkilökohtaisten mieltymysten huomioiminen. (Kivinen ym. 2020, 287.)

Sillä miten asiakas sitoutui työskentelyyn sekä miten vaikuttavaksi asiakastyö koettiin, liittyi vahvasti osallisuuteen liitetyt suhteen rakentamistaidot. Suhteen rakentamistaitoihin sisältyy yhteistyö sekä empatian osoittaminen sekä asiakkaan itsenäisyyden osoittaminen ja vahvistaminen. Sosiaalityön kehittämisessä ja siihen liittyvissä keskusteluissa nämä havainnot ovat kiinnostavia, koska niissä painotetaan enemmänkin asiakkaiden osallisuutta ja itsemääräämisoikeuden vahvistamista. Asiakastyön vaikuttavuudelle on nähty olevan vähemmän merkitystä kuin on ajateltu, vaikka niitä on pidetty merkityksellisinä. (Aaltio & Isokuortti 2021, 25–26.)

Lasten hyvinvointiin liittyvissä tutkimuksissa on noussut esille, että liian usein niille lapsille tarjotaan osallistumis mahdollisuutta, joiden katsotaan pystyvän siihen. Päätöksen lasten osallisuudesta tai sen rajoittamisesta tekevät työntekijät. (ks. esim. Kim, 2016; Kiili ja Moilanen, 2019) On tiedostettu, että lasten osallisuus on tärkeää, mutta huolenaiheena se, että sitä rajoitetaan ammattilaisten toimesta eikä lasten omasta toiveesta tai tarpeesta. Tutkimukset kuitenkin osoittavat, että lapsia tulisi rohkaista osallisuuteen ja tämä ristiriita aiheuttaa sen, että viranomaisten näkemystä saatetaan kritisoida. (Ks. esim. Kiili ja Moilanen, 2019; Tisdall, 2017; Jackson ym., 2020) Ammattilaisten kuin tutkimusten näkemyksenä on, että lasten osallisuutta sekä heidän kokemuksiaan että kiinnostuksen kohteita tulisi ottaa enemmän huomioon. (ks. esim. Walker ja Misca, 2019) Kehittämistyötä pitäisi tehdä siitä näkökulmasta, että mitä lasten osallisuuden kautta saavutetaan ja mitä tietoa sieltä on mahdollisuus saada ilman, että keskitytään haasteisiin. (Kiili ym. 2021, 156.)

Asiakas on yksilötasolla omassa asiassaan asianosaisena ja osallisuus tulee ilmi tuolloin esimerkiksi vuorovaikutuksen toimivuutena. Osallisuus niin päätöksentekoon kuin oman palvelutapahtuman suunnitteluun on myös mahdollista. Osallisuuden yhtenä erityispiirteenä on, että siinä korostuu aktiivinen rooli toimijana ja yhteistyökumppanina. Aikuisella on merkittävä rooli lasten osallisuuden mahdollistamisessa. Se edellyttää vastavuoroisuutta ja sitä kautta mahdollistuu osallisuuden toteutuminen. (Kivinen ym. 2020, 270–272.)

Lastensuojelussa asiakkaiden osallisuuden tarkastelu on tärkeää ja se ei tule olla vain yksipuolista eikä hetkittäistä. On huomioitava, että vaikka osallisuutta on tarjolla, mutta sitä tulee tarkastella siitä näkökulmasta, että onko se kaikkien saatavilla yhdenvertaisesti. Huomioitavaa on, että asiakkaan aiemmat kokemukset vaikuttavat osallistumis halukkuuteen myöhemminkin sekä positiivisella että negatiivisella tavalla. Luottamus työntekijään on yksi merkittävä tekijä. Osallisuudessa korostuu, että asiakkaalla on merkityksellisiä kokemuksia. Ne syntyvät siitä, että asiakkaalla on kokemus, että häntä kuullaan ja kuunnellaan, vuorovaikutus on tällöin tasa-arvoista. Asiakkaan mielipide kysytään, ja se sekä hänen kokemuksensa huomioidaan, jonka kautta asiakas kokee, että niillä on merkitystä ja vaikutusta. Asiakkaalle sekä merkityksellisyydelle on tärkeää, että erilaiset toimenpiteet ja päätökset perustellaan sekä heillä on mahdollisuus antaa myös palautetta, joka voi olla myös kriittistä. Jos näin tapahtuu, niin siihen myös reagoidaan. Asiakkaan luottamus palveluita kohtaan voi heikentyä, jos palveluita ei toteuteta sovittuna ajankohtana tai sovittulla tavalla tai niitä ei ole saatavilla. Asiakkaiden osallisuuden toteutumiselle on ensiarvoisen tärkeää vuorovaikutus ja tiedonsaanti. Asiakkaalle on tärkeää, että hän saa riittävästi ja ymmärrettävässä muodossa tietoa itseensä liittyvistä asioista sekä oikeuksistaan. (Kivinen ym. 2020, 279–284.)

4.2 Osapuolten kokemukset osallisuuden toteutumisesta

Kokemukset lasten osallisuudesta ja sen toteutumisesta lastensuojelun prosesseissa olivat hyvin samankaltaisia, tulivat ne sitten työntekijöiltä, lapsilta kuin vanhemmilta. Olen jaotellut nämä esille nousseet kokemukset erikseen työntekijöiden kokemuksiin sekä toisena osiona lasten ja vanhempien kokemukset. Yhteisenä kokemuksena kaikille on mahdollista nostaa ajankäyttämisen sekä tapaamisten monipuolisuuden. Ammattilaisilla on vahvaa menetelmällistä osaamista, joka mahdollistaa monipuolisuuden varsinkin lasten tapaamisissa. Ajankäyttämiseen liittyy vahvasti myös tuttuuden tunne, joka taas lisää luottamusta kaikkien välillä.

4.2.1 Työntekijöiden kokemukset

Jaakolan (2020) väitöskirjan mukaan sosiaalityöntekijät tunnistavat lapsen subjektiluonteen ja sen, että lapsi on merkityksellinen tiedontuottaja sosiaalityöntekijöille. Väitöskirjan mukaan lapsen osallisuus huomioidaan työskentelyssä varsin usein. Lasta pidetään vanhemman rinnalla tärkeänä osallisena työskentelyssä. Tutkimuksen mukaan, jos vertaillaan vanhemman ja lapsen huomioimista yleisyyden näkökulmasta, niin tällöin työskentelyssä vanhempi tulee lasta useammin huomioiduksi. Väitöskirjan tulosten mukaan mitä enemmän työntekijöillä oli tietoa lapsen osaamisesta sekä työskentelystä lasten kanssa, niin sen enemmän työskentely oli lapsikeskeistä. Myös organisaation merkittävätavoite- ja kannustussuuntatuneisuus tuotti enemmän lapsikeskeisyyttä. Myös sosiaalityöntekijän iän merkitys korostui ja tällöin lapsikeskeisyyden omaksuminen oli todennäköisempää. (Jaakola 2020, 132.)

Lastensuojelun ammattilaisilla on vahvaa menetelmällistä osaamista sekä näkemystä liittyen lasten osallisuuteen ja tiedon esille tuomiseen. Ylipäätään voidaan todeta, että lastensuojelun ammattilaiset suhtautuvat positiivisesti lasten osallisuuteen ja osallistamiseen. Ammattilaisilta vaaditaan vahvaa osaamista lasten kuulemiseen ja ymmärrystä siitä, että miten parhaiten tavoitetaan lasten ajatukset ja mielipiteet. Tutkimukset osoittavat, että lapsille on oleellista se, miten se tehdään. Ammattilaiselle on tärkeää, että on monenlaisia menetelmiä, joita voidaan hyödyntää lapsia tavatessa ja tilanteissa, joissa heiltä kerätään tietoa. Näitä keinoja voivat olla puhuminen, toimiminen, piirtäminen, valokuvaaminen tai kuvien näyttäminen, mutta yhtä hyvin myös hiljaisuus. Osallistavat menetelmät toimivat myös samalla aikuisen ja lapsen välisen valta-aseman tasoittajana. Eri-laisten menetelmien lisäksi on äärettömän tärkeää, että lapset ymmärtävät sen miksi heitä osallistetaan ja mistä asioista tai prosesseista on kysymys. Merkittävää on aikuisen pyrkimys ymmärtää lasta ja hänen kokemuksiaan sekä ylipäätään kiinnostuksen osoittaminen. (Lehto-Lundén 2023, 184–185.)

Ammattilaiset näkivät, että heillä on eettinen vastuu tukea lasten osallisuutta ja samalla asettaa sille rajoja. Tällä tutkimuksen mukaan ymmärretään se, että ammattilaisten tulee asettaa lapsen etu ensisijaiseksi ja turvata lapsen etu heidän osallisuudessaan. Ammattilaiset näkevät valitettavan harvoin lapset kumppaneina tässä prosessissa. Tulokset osoittavat, että ammattilaiset priorisoivat helposti velvollisuutensa suojella lapsia. (Kiili ym. 2021, 154–156) Lapsen osallistaminen vaatii sosiaalityöntekijältä tilannekohtaista kykyä niin emotionaaliseen kuin lapsisensitiiviseen työotteeseen. Työntekijällä tulee olla kykyä ymmärtää lapsen kokemuksia, todellisuutta ja tunteita. Hänen tulee huomioida lapsen tausta, kokemukset, kehitys ja historia niiltä osin, joilla on merkitystä lapsen tilanteen analyysissä. (Jaakola ym. 2023, 515.)

Törrönen ym. (2023, 135) toteavat, että työntekijöiden näkemyksissä luottamuksen rakentamisessa tulee esille lasten toive työntekijän tuesta, niin henkisesti kuin fyysisesti, mahdollisuus viettää aikaa lasten kanssa. Ajan viettäminen yhdessä piti sisällään niin leikkiä, pelaamista kuin muuta yhteistä toiminnallista tekemistä. Samoin Jaakola ym. (2023) mukaan sosiaalityöntekijöiden enemmistö tutkimuksen mukaan osallistaa ja näkee sen hyödyn, että arviointia tehdään lapsikeskeisesti. He huomioivat lapsen tilannetta ja tuen tarvetta kattavasti. Myönteinen tutkimustulos kertoo, että lapsikeskeisyyttä hyödynnetään osaamisen ja käytäntöjen omaksumisessa. Lisäksi johtavana periaatteena suomalaisessa lastensuojelutyössä on osallisuus ja sitä tukee myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen tavoitteet. Lastensuojelussa on tutkimusten mukaan enemmän lapsikeskeisyyttä verrattuna sosiaalihoitolain puolella. Tämän nähdään johtuvan siitä, että sosiaalihoitolain puolella työskennellään enemmän perhekeskeisesti. On tärkeää huomioida, että käytännön työssä nämä kaksi näkemystä eivät sulje toisiaan pois. (Jaakola ym. 2023, 521.)

Jaakolan (2020, 136) väitöskirjan mukaan lapsen tilannetta ja hänen todellisuuttaan pyritään hahmottamaan sitä kautta, miten se näyttäytyy suhteessa lapseen itseensä sekä omaan sosiaaliseen ympäristöönsä. Työskentelyssä huomioitiin niin lapsen läheisiä ihmissuhteita kuin perheen tukiverkostoja. Jaakolan (2020) väitöskirjan mukaan osallisuudesta kertovat työntekijän ammatillisesta osaamisesta ja lapsikeskeisestä lähestymistä-

vasta. Mitä enemmän työntekijöillä oli kokemusta tietojen ja työskentelyosaamisen riittävyydestä, niin sitä enemmän se oli liitoksissa lapsikeskeiseen arvioinnin lähestymistapaan.

Työskentelyssä yhdistyi lapsen osallisuus sekä elämäntilanteen kokonaisuus ja erityisenä piirteenä lapsen kokema. Sekä työntekijän arvio palveluista. Lapsi nähtiin sosiaalityöntekijälle arvioinnin tärkeimpänä informanttina, ja lapsen subjektisuus tunnustettiin arvioinnissa. Lapsen osallisuutta pidettiin perustavanlaatuisena oikeutena, jolla hänen ihmisarvoaan kunnioitetaan. Se ei voi toteutua pelkästään vanhemmuuden kautta. Sitä tulee tavoitella lapsen kokemuksellisen tiedon kautta hänen arjestaan sekä elämäntapahtumistaan, mutta myös tunteistaan ja ihmissuhteistaan. Tähän liittyy vahvasti lapsen kiintymyssuhde. Kun lapsi kohdataan aidosti ja emotionaalisella tasolla niin tällöin se on työskentelyssä lasta suojaavaa. Se on myös lapsen selviytymismahdollisuuksia ja resilienssiä vahvistava tekijä (ks. esim. Horwath 2011; Jobe & Gorin 2013; Skivenes & Skramstad 2014; Wilkins 2015). (Jaakola 2020, 138.)

Ammattilaiset pitivät lasten osallistamista rakenteellisena haasteena, johon he tarvitsisivat tukea ja muita resursseja organisaatiokulttuurinsa kehittämisessä. Yhtenä syynä tähän oli, että lapsia pidetään erityisinä ja haastavana ryhmänä nimenomaan heidän ikänsä takia. Lapsiin liittyy myös se, että heitä pidetään hauraina ja haavoittuvina ihmisinä. Heidän osallisuuteensa liitettiin vahvasti se, että he ovat riippuvaisia aikuisten toimista. Ammattilaiset myös korostivat lasten osallisuuden kautta saatua tietoa ainutlaatuiseksi. Tutkimus osoitti, että ammattilaisten on kuitenkin päätettävä, miten ja millä tavalla tietoa käytetään. Kaiken kaikkiaan lapset ovat siis tärkeitä tiedon omistajia ja vertaisten tarjoajia. (Kiili ym. 2021, 154–156) Työntekijöiden rooli nähdään hyvin keskeisenä ja sillä nähdään olevan myös vaikutuksia johdon suuntaan. Asiakasosallisuudessa ammattilaisilla tulee olla yhtäläinen tahtotila sekä kunnioitusta ja ymmärrystä asiakkaita kohtaan, ja näiden tulee olla yhtenevät johdon kanssa. Varsinkin sosiaalialalla korostetaan työntekijöiden merkitystä sekä kumppanuutta, kun tehdään työtä asiakaspinnassa. (Itäpuisto ym. 2022, 131–132.)

Tutkimuksissa on tullut ilmi, että osa ammattilaisista on sitä mieltä, että lapset kritisoidessaan kyseenalaistaa heidän ammatillisen tietämyksensä ja käytäntönsä. Kiilin ym. (2021) tutkimuksen mukaan tämä on pieni osuus ammattilaisista, joka näin ajattelee, mutta se on myös tärkeää ottaa huomioon. Tämän avulla ymmärretään ammattilaisten keskuudessa vallitsevaa ymmärrystä ja tapoja liittyen lasten osallisuuteen. Heidän näkemyksensä painottuivat lasten ikään, mutta on tärkeää ottaa huomioon heidän kokemuksensa ja tunnustaa heidät asiantuntijoiksi. Kiilin ym. (2021) tutkimus osoittaa, että lasten palveluiden käyttämisestä sekä siihen liittyvistä odotuksista ja ymmärryksestä vastaavat edelleen aikuiset. Ammattilaisten osalta tutkimuksessa tuli ilmi, että lasten osallisuuteen liittyy paljon näkemyksiä ja niissä kiinnitettiin huomiota siihen, että enemmän painotettiin haasteita kuin mahdollisia etuja.

Osallisuuteen liittyneessä tutkimuksessa nimenomaan sosiaalialan johtajat näkivät tärkeimmäksi perusteluksi, että hyödynnetään vertaistuen tai kokemusasiantuntijuuden käyttöä. Tämän nähtiin ennen kaikkea palvelevan paremmin omaa asiakaskuntaa. (Itäpuisto ym. 2022, 127) Kiili ym. (2021) tutkimuksen mukaan on arvokasta, että johtajilla niin lapsi- ja perhepalveluissa on tarvetta sekä halua asiakasosallisuuden hyödyntämiseen. Asiakasosallistumisen nähdään olevan tulevaisuudessa osa arjen palveluita ja tämä liittyy voimakkaasti tällä hetkellä meneillään olevaan yhteiskunnalliseen kehitykseen. Toimijoiden tarpeet sekä asiakasosallistumisen reunaehdot on tärkeää huomioida, jotta päästään aitoon vuoropuheluun. Siinä nimenomaan niin asiakkaiden, työntekijöiden kuin johdon näkemykset kuullaan. (Itäpuisto ym. 2022, 133–134.)

Osallisuuden huomiotta jättämisellä on monia syitä. Valitettavaa, että yhtenä syynä Lehto-Lundénin (2023, 182–184) artikkelissa nähdään resurssien puute sekä eettiset haasteet. Myös tiedon puute sopivista tutkimusmenetelmistä voi olla esteenä. Sosiaalialan ammattilaisille haasteeksi voi tulla myös se, että ollaan ristipaineessa, koska ei tiedetä, mitä lasten osallistumisella tavoitellaan ja mitkä ovat osallisuuden merkitykset suhteessa siihen, että lapsilla on oikeus suojeluun. Tutkimus kuitenkin osoittaa, että ammattilaisille, jotka työskentelevät lastensuojelussa on yleensä vahvempi näkökulma lapsen suojelemiseksi kuin esimerkiksi sosiaalihuollon työntekijällä.

Moniammatilliseen työryhmän kokoukseen osallistuminen nähtiin tärkeänä asiana sekä asiakkaalle että työntekijälle. Artikkelin mukaan osallistumista myös tarjottiin mielellään. Sen varalle, että lapsi tai vanhemmat eivät osallistuneet moniammatillisiin työryhmiin, oli kehitetty toimintatapoja, miten varmistettiin, että käsitellyt asiat vietiin asiakkaalle tiedoksi. Työntekijät kokivat, että osallistujien suurella määrällä tapaamisissa oli merkitystä siihen, miten asiakas rohkeni tuoda asioita esille. Tällöin osallisuus suhteessa ryhmän toimintaan jäi vähäiseksi. Koettiin myös, että asiakkaan vähäisellä osallisuudella oli vaikutusta siihen, minkälainen moniammatillinen näkemys asiakkaan tilanteesta muodostui. Työntekijät myös kokivat, että heidän omien näkemysten ilmaiseminen oli varautuneempaa niissä tilanteissa, kun asiakas oli läsnä. Artikkelin mukaan ei myöskään voi poissulkea sitä, että työntekijällä voi nousta tunteita liittyen siihen, miten asiakas reagoi ja tunteet voivat olla jopa pelkoa. Työntekijät kuvasivat, että tunteet kohdistuivat enemmän vanhempaan kuin asiakaslapseen tai -nuoreen. (Nieminen ym. 2020, 248–249.)

4.2.2 Lapsen ja vanhemman kokemukset

Lasten ja vanhempien kokemuksissa oli yhtäläisyyksiä, mutta analyysissa myös esille nousi kokemuksia, joita vain lapset nostivat esille. Lasten osalta kokemukset olivat konkreettisempia kuin taas vanhempien kokemuksissa enemmän tuli esille laajemmat kokonaisuudet esimerkiksi toimivaan yhteistyöhön ja ymmärrykseen lapsen tilanteesta.

Törrösen ym. (2023) artikkelissa lasten vastausten olennaiset asiat voidaan jakaa kolmeen eri lohkoon: 1) työntekijöiden tietoisuus heidän arjestaan ja elämäntilanteesta, 2) avun saanti arjessa oleviin asioihin sekä 3) turvallisuuden tunteen vahvistaminen. Lasten vastauksissa nousee selkeästi esiin (ks. esim. Mainstone-Cottonin 2019, 9–24) näkemys, jotka kuulemisen avulla tulevat esille sekä aikuisten ymmärrykseen heidän maailmastaan eli lasten oikeuteen mielipiteisiin ja ideoihin. Tämän avulla heitä pidetään erityisinä ja tärkeinä, jota kautta vahvistuvat heidän hyvinvointinsa ja osallisuuden tunteensa. Lasten näkemykset ovat hyvin yksiselitteisiä siihen, että heidän näkemyksensä ja toiveensa olisivat merkityksellisiä, jotta ne otettaisiin vakavasti ja niitä kuultaisiin. (Törrönen ym. 2023, 136.)

Lapsilla on ainutlaatuista tietoa ja heidän osallisuuttaan tulee edistää. Jokapäiväinen tieto on ensisijaista ja on tärkeää selvittää, että miten ja kenen toimesta lasten osallisuudesta saatua tietoa käytetään ja tämä on ammattilaisten vastuulla. Näin Kiili ym. (2021) viittaa Punchin (2020) ja Tisdallin (2017) tutkimukseen ja jatkavat, että on tärkeää myös ottaa huomioon, että lapset ovat tärkeitä tiedon lähteitä, mutta eivät yksinään päätöksentekijöitä. Lasten näkemysten mukaisesti, he toisaalta toivoivat jonkin konkreettisen asian hoitamisen kautta mukanaan tuovan yhdessäoloa, mutta myös lasten toive siitä, että heistä välitetään ja työntekijät pitävät heitä tärkeinä. Osa lapsista koki, että tapaamiset ja kuulemiset olivat vain lastensuojelun työntekijöiden työtä. Osalle suhde työntekijään oli myös enemmän itselleen merkityksellinen ihmissuhde, ja he odottivat yhteisiä tapaamisia työntekijän kanssa. (Törrönen ym. 2023, 135.)

Lastensuojelun työntekijän ja lapsen välinen ihmissuhde voi olla lapselle merkityksellinen, vaikka kyseessä on ammatillinen suhde. Lapset tunnistavat herkästi, että onko työntekijä läsnä vain viran puolesta vai aidosti. Tällä on merkitystä, vaikka lapsen ja ammatillaisen välinen suhde ei koskaan ole täysin tasavertainen, mutta se voi olla ja pitääkin olla lapsia kunnioittava. (ks. esim. Höykinpuro ym. 2018.) Lasten kuuleminen ja osallisuus on vuorovaikutusta työntekijän ja lapsen välillä. Siinä on keskeistä lapsen mahdollisuus vapaaseen kertomiseen sekä mahdollisuus lapsen elämän esille tuloon. (Törrönen ym. 2023, 131.)

Aarnion & Pösön (2023) artikkelin mukaan eri tutkimuksissa on käynyt ilmi, että lastensuojelusta, lasten ja nuorten kokemuksena on yhdistävänä tekijänä, että lapset ja nuoret eivät ole kokeneet tulleen kuulluksi. Lapset ovat kokeneet, että heidän mielipiteensä ovat jäänyt vanhempien näkemysten alle tai he eivät ole uskaltaneet kertoa, koska ovat pelänneet, ettei heidän tuottama tieto pysy luottamuksellisena. Esimerkkinä tästä väkivaltakokemukset sekä mielenterveysongelmat. Luottamuksellisen asiakas-työntekijäsuhteen tärkeyttä korostetaan eri tutkimuksissa (ks. esim. Woolfson ym. 2010; Healy ym. 2011; Pölkki ym. 2012; Jobe & Gorin 2013; Cossar ym. 2013; Hiltunen 2015). Lasten tuottama tieto siitä, että asiakassuhteen ongelmiin liittyy kokemukset työntekijöiden vaihtuvuudesta, mutta myös hankalasti tavoittaminen sekä resurssivaje. (Aarnio & Pösö 2023, 236–237.)

Ongelmallisuuden rinnalla tutkimuksissa nousee esille myös toimivat yhteistyösuhteet työntekijöiden kanssa sekä perheen tilanteen edistyminen työskentelyn myötä, kuten Aarnion ja Pösön (2023) artikkelissa viitataan aikaisempiin tutkimuksiin Woolfson ym. 2010; Pölkki ym. 2012; Cossar ym. 2013. Vanhemmat näkevät myös omassa toiminnassaan merkitystä palveluihin (ks. esim. Healy ym. 2011; Bouma ym. 2020; Lehtme & Toros 2020). Vanhempien kokemusten mukaan työskentelyn onnistumiselle on merkittävää niin omien voimavarojen lisääntyminen, kuin myös lapsen tilanteen tiedostaminen. Tätä kautta tulee kokemus perhetilanteen kohenemisesta sekä silloin, kun saavutetaan samanlainen näkemys sosiaalityöntekijän kanssa. (Aarnio & Pösö 2023, 237.)

Aarnion ja Pösön (2023) artikkelissa tuli ilmi myös pelon sekä jännityksen näkökulma, joka nousi esille vanhempien kokemuksissa suhteessa lastensuojeluun. Syyt jännitykseen tai pelkoon olivat hyvin monenlaisia ja eri syistä. Niillä nähtiin olevan vaikutusta siihen, miten vanhempien ja viranomaisten välinen vuorovaikutus toimi, ennen kaikkea siitä näkökulmasta, että miten vanhemmat pystyivät ottamaan tietoa vastaan. Yhtenä syynä nähtiin vanhempien pelko, että lapsi viedään heiltä pois ja ei enää voi asua kotona heidän kanssaan. Sekä vanhemmat että lapset kokivat tärkeänä työntekijän tuttuuden sekä sen, että arvioinnissa että työskentelyssä otetaan huomioon yksilöllisyys.

Jaakolan (2020, 88–89) väitöskirjassa nousi esille valtaosalla vanhempien kuin myös lasten näkemykset siitä, että on tärkeää tehdä myös taustaselvitystä. Tällä nähtiin olevan merkittävä yhteys osallisuuteen varsinkin arvioinneissa, että perehdyttiin ja selvitettiin yhteistyössä aiemmin tapahtuneita asioita sekä ne otettiin huomioon kuin vain olisi keskitytty nykyhetkeen. Näin heille tuli kokemus siitä, että myös heitä kuultiin ja työntekijällä oli aitoa kiinnostusta heidän asioitaan kohtaan.

4.3 Yhteenveto tuloksista

Tutkimusaineiston kautta nousi esille eritasoisia sekä monivivahteisia teemoja ja havain-toja liittyen lapsen osallisuuteen lastensuojelun prosesseissa. Tutkimustyöni kannalta olen nostanut kolme teemaa, joiden avulla tuon niitä esille sekä on mahdollista perustella myös kehitysideoita lasten osallisuuteen heitä koskevissa asioissa. Teemat liittyvät tiiviisti osallisuuteen ja ne ovat: **luottamus**, **lapsilähtöisyys** ja **toiminnallisuus**. Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää, että minkälaisia näkemyksiä osallisuudesta on työntekijöillä, mutta myös lapsilla tai heidän vanhemmillaan. Kokonaisuutena tutkimustulosten osalta voidaan todeta, että kaikkia osapuolia yhdisti yhteinen näkemys osallisuudesta sekä sen tärkeydestä. Asiat koettiin yhteisiksi eikä kenellekään osapuolella ollut mitään yksiselitteistä syytä siitä, miksi oli esimerkiksi tullut kokemus siitä, että lapsi oli jäänyt ulkopuolelle. Työntekijöiden vahva näkemys oli, että lapsia tulee osallistaa ja sen parantamista voidaan toiminnallisuuden tai erilaisten menetelmien avulla lisätä. Tahtotila sen suhteen, että kaikki ovat mukana ja prosessit olisivat lapsilähtöisiä oli yhteinen.

Luottamus. Tutkimusten mukaan on todella merkittävää koko asiakassuhteelle, että työntekijän ja asiakkaan välillä on luottamusta sekä avoimuutta koko prosessin ajan. Lehto-Lundén (2023) kuvasi tahtotilaa, joka ymmärtää lasten elämää ja siihen sisältyy myös lasten osallisuus sekä lasten kokemustiedon arvostaminen Työntekijän asenteella ja tarkastelulla uusia asenteita ja toimintamalleja kohtaan on myös merkitystä. Työntekijän tulee kiinnittää huomiota siihen, ettei työskentely ole liian aikuiskatseista ja tämän vuoksi onkin tärkeää nostaa esille, että jokaisella lapsella on oltava mahdollisuus tuoda esille kokemuksiaan. Yhtä lailla Jaakola ym. (2023) toivat esille, että työntekijällä tulee olla tilannekohtaista kykyä nostaa lasta mukaan työskentelyyn niin emotionaalisesti kuin lapsisensitiivisellä työotteella. Näiden nähtiin tuovan mukanaan luottamusta.

Päkkilän (2008) kuvaamana työ lapsen kanssa ei ole helppoa eikä sitä voida pitää itseltään selvänä. Suhteen lapsen ja työntekijän välillä tulee pohjautua luottamukseen, joka vie aina aikaa eikä synny ilman panostusta. Jotta lapsi pystyy luottamaan työntekijän on tärkeää saada lapselle aikaan ymmärrys siitä miksi hän on asiakuudessa ja minkä vuoksi häntä tavataan. Lastensuojelutyössä vääjäämättä tulee tilanteita, joissa työntekijä tekee

päätöksiä vasten asiakkaan näkemystä, mutta Hakalehto ja Toivosen (2016) esiin nostaman yhteistyön asiakkaan kanssa koko asiakkuuden ajan auttaa luottamuksen saavuttamisessa ja sitä kautta yhteistyö on toimivampaa.

Kivinen ym. (2020) korostivat aikuisen roolia ja vastuuta luottamuksellisen suhteen sekä osallisuuden mahdollistamisessa. Luottamukselle on merkityksellistä vastavuoroisuus ja sitä kautta myös osallisuus mahdollistuu. Luottamukselle on lisäksi merkityksellistä yhteistyö sekä suhteen rakentamistaidot ja sitä kautta taas asiakkaan sitoutuminen vahvistui, kuten Aaltio ja Isokuortti (2021) toivat esille. Törrönen ym. (2023) nostivat mukaan ihmissuhteiden tärkeyden ja merkityksellisyyden lapsille, vaikka niissä onkin kysymys ammatillisesta suhteesta, jonka molemmat osapuolet tunnistivat. Ihmissuhteen merkityksellisyyttä korosti aidosti läsnä oleminen sekä vuorovaikutuksellisuus, ja lapsen asioihin liittynyt aito kiinnostus. Lasten toiveena taas kokemus siitä, että heidän asiansa otetaan vakavasti sekä heitä kuultaisiin. Vuorovaikutuksellisuus sekä ylipäättään kiinnostus, kuten Mäkelä (2011) ja Raatikainen (2015) ovat nostaneet esille tuovat mukaan luottamusta työntekijän ja asiakkaan välille.

Lapsilähtöisyys. Tutkimusten mukaan sosiaalityöntekijöiden enemmistö näkee osallistamisen tärkeyden ja hyödyntävät sitä omassa työssään sekä tekevät työtään lapsikeskeisesti. Myönteinen tutkimustulos kertoo, että lapsikeskeisyyttä hyödynnetään osaamisen ja käytäntöjen omaksumisessa. (Jaakola ym. 2023, 521) Jaakolan (2020) väitöskirjassa tuli myös hyvin ilmi, että lastensuojelussa sosiaalityöntekijöiden työskentelyssä yhdistyi lapsen osallisuuden sekä elämäntilanteen kokonaisuus ja erityisenä piirteenä lapsen kokemus. Lapsen osallisuus oli peruslähtökohta ja työskentelyssä huomioitiin lapsen kokemuksellisen tiedon kautta, hänen arjestaan sekä elämäntapahtumistaan, mutta myös tunteistaan ja ihmissuhteistaan. Lapsen aito kohtaaminen tuo mukanaan suojaavan elementin, jonka avulla myös selviytymismahdollisuudet vahvistuvat.

Lehto-Lundén (2023) nosti esille Jaakolan (2020) tutkimuksen kanssa samankaltaisia havaintoja ja korosti työntekijän rohkeutta olla tekemässä muutoksia sen eteen, että lapsilähtöisyys toteutuisi entistäkin paremmin. Rohkeutta myös muuttaa toimintakulttuuria

enemmän lapsilähtöisemmäksi tämänhetkisestä vallalla olevasta aikuiskeskeisyydestä. Erityistä tästä tekee se, että vain ja ainoastaan lapsilähtöisyyden kautta lapsilla oleva tieto saadaan hyödynnettyä.

Päkkilä (2008) korostaa, että lapsilähtöisyys toteutuu silloin, kun työskennellään suoraan lapsen kanssa. Sen ei pidä olla vain velvollisuus sosiaalityöntekijän työssä vaan sen avulla vahvistetaan, eheytetään sekä suojellaan lasta. Lapsilähtöinen työtapa on laadukasta sekä systemaattista, jonka kautta tukitoimet myös kohdentuvat oikein. Hurtig (2003) ja Jokinen (2016) painottavat, että lastensuojelussa lapsi on asiakkaana, jonka takia lapsi on keskeisessä roolissa ja lastensuojelu ei toteudu ilman lapsilähtöisyyttä. Hakalehto ja Toivonen (2016) muistuttavat, että lapsilähtöisyys ei tarkoita, etteikö asioista voi olla eri mieltä ja lastensuojelussa sosiaalityöntekijä joutuu välillä tekemään myös päätöksiä asiakkaan näkemysten vastaisesti, kun ne perustuvat lakiin. Lapsilähtöistä on, että näkemyksiä kuullaan ja yhteistyössä avoimesti arvioidaan sekä kirjataan ne ylös asiakastietoihin.

Henkilöstön asenteisiin tulee vaikuttaa koko organisaation tasoisesti. Itäpuisto ym. (2022) näkevät tässä mahdollisuutena vahvan johtajuuden, jota kautta pystytään tuomaan mukaan työskentelyyn uusia näkökulmia ja entisestään hyödyntämään jo tällä hetkellä mukana työskentelyssä olevia työkäytäntöjä. Tätä kautta pystytään vaikuttamaan sekä muuttamaan myös Lehto-Lundénin (2023) esille nostamaan arvovalinta kysymykseen. Sen tiedostaminen, että lapsen osallisuuden mukaan ottaminen ei aina ole helppoa, mutta se ei voi myöskään olla syy, että ne sivuutetaan. Lähtökohtana tulee olla, että jokaisessa prosessin vaiheessa lapsen mukana olo on ensiarvoista ja sitä on mahdollisuus hyödyntää lapsen asioissa.

Lapsen oikeus tulla kuulluksi sekä kertoa omia näkemyksiään on hänen perusoikeutensa. Lapsen näkemyksiä tulee huomioida sekä antaa hänellä mahdollisuus niitä vapaasti ilmaista. Lapsilähtöinen ja osallistava sosiaalityö sitoo työntekijän ottamaan asiakas mukaan häntä itseään koskeviin prosesseihin. Työntekijän tulee omalla toiminnallaan edes

auttaa asiakasta olemaan osallinen ja lastensuojelussa tulee huomioida myös lapsilähtöisyys, koska lapsi on asiakkaana. Tällöin toteutetaan eettisesti korkeatasoista sosiaalityötä. (Raunio 2009, 103; Iivonen 2011, 50–51; Ikonen 2013, 396–397; Juhila 2014, 118–119)

Arvovalintana voidaan pitää Kiilin ym. (2021) ja Jaakkolan ym. (2023) tutkimusten kautta saatua tietoa, että ammattilaisten vahva näkemys on, että heillä on eettinen vastuu lapsilähtöisyydestä ja lasten osallisuudesta. Lapset nähdään tärkeinä tiedon omistajina. Työntekijän kyvyllä ymmärtää lasta kokonaisuutena ja hänen kokemuksiaan sekä lapsen todellisuutta voidaan vaikuttaa siihen, että työntekijöiden näkemys siitä, että lapset voivat olla kumppaneita prosesseissa vahvistuu. Jaakkolan (2020) väitöskirjassa tulee hyvin esille, että lapsilähtöisyys ja osallisuus ovat mukana ammattilaisten osaamisessa sekä heidän näkemyksessään lapsikeskeistä lähestymistavasta.

Toiminnallisuus. Aarnio ja Pösö (2023) toivat esille, että lapsia ja nuoria yhdistää sama kokemus, että heitä ei ole kuultu ja heidän vanhempien näkemyksiä on enemmän otettu huomioon. Lapset ja nuoret toivat myös esille sen, että eivät välttämättä ole sanoneet kaikkea ja tämä liittynyt luottamukseen. Törrönen (2023) kuvasi, että työntekijät tiedostavat tämän ja sen vuoksi on merkittävää, että työntekijät ottavat erilaisia menetelmiä mukaan lasten tapaamisiin ja se voi olla esimerkiksi leikkiä, pelaamista tai muuta toiminnallista tekemistä. Yhdessäolon kautta, myös lasten toive siitä, että työntekijät välittäisivät heistä ja pitäisivät heitä tärkeinä, välittyy heille. Valitettavaa on, että Lehto-Lundénin (2023) tutkimuksen mukaan tuli ilmi, että syynä siihen, ettei aikaa ole tavata lapsia on resurssien puute. Tiilikainen (2008), Lindh ym. (2017) sekä Lehto-Lundén (2021) toteavat, että lapsen osallisuudessa voidaan hyödyntää erilaisia menetelmiä, esimerkiksi valokuvia tai erilaisia leikkejä. Heidän mukaansa myös ajalla on merkitystä, jotta lapsi saa tutustua ja luottamuksen luominen tätä kautta on helpompaa.

Tulensalo (2015) toi omassa lisensiaatin työssään esille, että lasten toiminnallisuutta on tavata heitä myös erilaisissa paikoissa ja konteksteissa. Työntekijöiden kokemusten mukaan fyysisiä tapaamisia voi olla toimiston lisäksi niin kotona, mutta lapsen toiminnallisuuden kannalta on myös tärkeää, että tapaamiset eivät ole aina kahdenkeskisiä. Lapsen

läsnäolo verkostoissa tai neuvotteluissa ei kuulu poissulkea. Lapsen yhteydenpitäminen on mahdollista myös puhelimella. Lapsen toiminnallisuuden näkökulmasta on tärkeää muistaa, että ikä ei voi olla sille este. Jo pienen vauvan mukaan ottaminen työskentelyyn voi tuottaa merkittävää tietoa hänestä ja eri-ikäisten lasten kanssa on mahdollista hyödyntää erilaisia toiminnallisia tapoja, kuten Törrönen (2023) kuvasi erilaisia leikkejä ja pelejä toteuttamistapana.

Lapselle on ominaista tuottaa niin itsestään kuin hänen ympärillään tapahtuvista asioista tietoa. Myös tunteista puhuminen ja niiden kuvailu arjen tapahtumista on lapsille ominaista. Tulensalo (2015) esittää, että lasten kertomukset ovat moninaisia ja sen vuoksi myös paljon tuottavia, kun lapsille antaa vain aikaa ja mahdollisuuden niiden kertomiseen. Toiminnallisuus edesauttaa tilanteita, koska lapsille on luontevaa toiminnan avulla tuottaa asioita. Tämä taas haastaa työntekijän mukaan toiminnallisuuteen. Lehto-Lundén (2023) tuo ratkaisuna esimerkiksi valokuvien käytön tai piirtämisen, mutta yhtä lailla hiljaisuuden. Oma kokemukseni on, että hiljaisuutta pidetään toisinaan hankalana ja hieman jopa vaivaannuttavana asiana. Lapsi voi yhtä lailla niistä hetkistä saada tunteen, että hänestä välitettiin ja häntä kuultiin, jonka vuoksi nämäkin hetket tulee hyödyntää informatiivisina.

Lapsen tapaamiset eivät voi olla yksipuolisia tai yksittäisiä. Araneva (2016) ja Saastamoinen (2018) tuovat esille, että koko asiakkuuden ajan tulee olla tapaamisia eikä vain silloin, kun tehdään päätöksiä. Näin ollen eri-ikäisten lasten kanssa tulee ideoida erilaisia tapaamisia ja toiminnallisuuden mukaan tuominen on tällöin merkittävä lisä, kuten Tiilikainen (2008), Lindh ym. (2017) ja Lehto-Lundén (2021) tuovat esille. On tutkittu, että esimerkiksi nuoret pystyvät tuomaan oman näkemyksensä esille paremmin luovien menetelmien avulla. Hartin (1997) tikapuu- mallissa nostetaan esille vastavuoroisuus ja myös lapsesta nousevat ajatukset ovat tärkeää myös toiminnallisuuden avulla hyödyntää.

5 Osallisuuden tukeminen

5.1 Johtopäätökset

Lastensuojelun lähtökohta on lapsen edun arvioiminen ja turvaaminen jokaiselle lapselle hyvät kasvuolosuhteet. Lähtökohtaisesti kukaan lastensuojelun sosiaalityöntekijä ei tee työtään niin, että jättää lapsen ulkopuoliseksi hänen omassa prosessissaan. Valitettavaa kuitenkin on, että lapsi saattaa unohtua omassa asiakkuudessaan taka-alalle. Syyt tähän ovat tutkimustenkin mukaan hyvin moninaisia ja käytännön työssä tämä näyttäytyy samankaltaisena. Puhetta lasten osallisuudesta ja lapsilähtöisestä työskentelystä kuuluu kentällä usein ja siihen kiinnitetään huomiota. Lisäksi koulutuksia ja kehittämisryhmiä aiheen piiristä on olemassa. Uskon vahvasti, että mitä enemmän puhetta ja tutkimuksia aiheesta tehdään niin sen enemmän siihen kiinnitetään huomiota ja lasten osallisuus lisääntyy.

Tutkimukseni mukaan osallisuuteen liittyi vahvasti kolme teemaa: **luottamus**, **lapsilähtöisyys** ja **toiminnallisuus**. Luottamus nähtiin merkittävänä asiana asiakassuhteelle ja siihen liittyi selkeästi koko prosessin ajan avoimuuden läsnäolo. Työntekijät tekevät työtään lapsikeskeisesti ja osallisuuden lähtökohtana oli lasten osallistaminen heidän omiin asioihinsa. Osallisuuden näkökulmasta lapsilähtöisyys tarkoitti nimenomaan sitä, että työskentely kohdistui suoraan lapseen eikä sen nähty olevan vain velvollisuus. Toiminnallisuus oli kaikille osapuolille helpottava toimintatapa. Sen avulla osallisuus tuli mukaan, riippumatta lapsen iästä, ja sen avulla työskentelyyn tuli mukaan luontevuutta, varsinkin silloin, kun käsiteltiin hankalia asioita.

Osallisuus nähtiin kaikkia osapuolia koskevana ja kokonaisvaltaisena asiana lastensuojelunprosesseissa. Osallisuus koskettaa niin työntekijöitä, asiakkaita sekä heidän vanhempiaan, mutta myös koko organisaatiota. Lasten osallisuus tuo mukanaan uudenlaisen asenteen ja osallisuuden vahvistamiselle on tärkeää, että lapsilla oleva tieto hyödynne-

tään. Suomessa osallisuus ja lasten mukana olo, heitä koskevissa asioissa, on ollut jo pitkään läsnä ja yleinen asiantuntijuuden muutos vain vahvistaa sen hyödyntämistä. Lasten osallisuuden mukaan tuominen ei kuitenkaan ole helppoa, mutta niin sosiaalityön kuin yksittäisen työntekijän tehtävänä on tehdä aktivointia, jotta osallisuus lisääntyy. Aktiivoinnissa on tärkeää kiinnittää huomiota lapseen ja hänen mahdollisuuteensa kertoa omia toiveita ja näkemyksiä. (Kivinen ym. 2020; Itäpuisto ym. 2022; Lehto-Lundén 2023; Jaakola ym. 2023; Törrönen ym. 2023)

Osallisuuden tarkastelu on tärkeää ja osallisuuden ei tule olla vain hetkittäistä, vaan sen tulisi kulkea mukana koko lastensuojelun prosessin. Osallisuuteen liittyvä luottamus on merkityksellistä ja vaikka työntekijän – lapsen välinen suhde ei ole koskaan tasavertainen niin kunnioittavalla työskentelyllä lisätään osallisuutta. Osallisuuden vahvistamiselle on keskeistä, että hyödynnetään lapsilta saatavaa tietoa. (Kivinen ym. 2020; Lehto-Lundén 2023; Törrönen ym. 2023)

Työntekijöiden, asiakkaiden sekä vanhempien kokemukset olivat hyvin samankaltaisia. Työntekijöiden kokemuksena oli, että lapsi on merkityksellisessä tiedontuottajan roolissa ja työntekijöillä oli vahvaa menetelmällistä osaamista liittyen osallisuuteen sekä osallisuutta toteutettiin monella eri tavalla. Heidän suhtautumisensa oli myös hyvin positiivista ja kokemuksena oli, että myös organisaatiotasolla siihen tuettiin. Osa ammattilaisista myös koki, että lasten osallisuutta varjosti rakenteellinen haaste organisaatioissa, johon he toivoivat tukea sekä resursseja, että organisaatiokulttuuria kehitettäisiin. Ammattilaisien kokemuksina oli myös, että heillä on eettinen vastuu tukea lasten osallisuutta, mutta samalla myös joutuvat toisinaan asettamaan sille rajoja. Sosiaalityöntekijöistä enemmistön kokemuksena oli, että he osallistavat lapsia ja näkevät siihen liittyvän selkeän hyödyn. Kokemuksena oli, että mitä enemmän osallisuutta oli, niin se lisäsi myös yhteistyötä. (Jaakola 2020; Kiili ym. 2021; Itäpuisto ym. 2022; Jaakola ym. 2023; Lehto-Lundén 2023)

Työntekijöiden kokemuksena oli myös, että osallisuuden huomiotta jäämisen syyt eivät ole yksiselitteisiä. Resurssien puute nousi esille yhtenä syynä. (Lehto-Lundén 2023) Tämä on hyvin valitettavaa ja todellisuutta tällä hetkellä sosiaalialalla, koska yksiköissä tehdään työtä vajaamiehityksellä, joka johtaa siihen, ettei tähän pystytä puuttumaan sekä myös kehittäminen jää väistämättä vähälle.

Lasten kokemuksista nousi esille selkeästi, että heidän kokemuksensa osallisuudesta on se, ettei heitä aina kuulla ja heidän vanhempiensa näkemyksiä on otettu enemmän huomioon. Lapset itse kokevat, että heidän näkemyksensä ja kokemuksensa ovat merkityksellisiä ja he haluavat ottaa osaa heitä itseään koskeviin asioihin. Lasten kokema oli myös se, että tapaamisiin vaadittiin aikaa ja vain sitä kautta tuli luottamusta työntekijää kohtaan. Tapaamisten moninaisuus oli myös merkittävä tekijä osallisuuden kokemukselle. (Aaltio & Isokuortti 2021; Aarnio & Pösö 2023; Törrönen ym. 2023)

Vanhempien kokemukset yhtyivät monessa asiassa lasten sekä työntekijöiden kokemuksiin osallisuudesta. Vanhemmille yksi merkittävin kokemus osallisuudelle oli, että siinä omat voimavarat lisääntyivät sekä he tiedostivat lapsen tilanteen paremmin. Vanhempien kokemus oli, että mitä enemmän saavat tietoa sekä mitä tutumpi työntekijä oli heille niin sillä on merkitystä siihen, että pelko lapsen menettämisestä vähenee. Merkittävänä osallisuuden kokemuksena oli myös se, että vanhemmat kokivat työskentelyn olevan kokonaisvaltaista ja itse tilanteen lisäksi myös taustoihin perehdyttiin sekä ne huomioitiin. (Jaakola 2020; Aarnio & Pösö 2023)

Tutkimuksen pohjalta voidaan päätellä, että osallisuuden tärkeyden sekä siihen liittyvät kokemukset ovat kaikilla osapuolille hyvin samanlaisia. Osallisuuteen liittyy paljon erilaisia asioita, joita tulee huomioida, mutta yhteisen näkemyksen ansiosta on huojentavaa lähteä niitä työstämään ja etsiä ratkaisuja sekä toimintamalleja, miten sitä saadaan lisättyä. Tästä syystä on erityisen tärkeää, että aihetta tutkitaan. Aiheen tutkiminen ei herätä pelkästään yksittäisessä henkilössä ajatuksia vaan esimerkiksi oma kohtaisesti voin todeta sen puhuttavan tällä hetkellä myös omassa työyksikössäni lapsiperheiden palve-

luissa. Olen saanut käydä monia mielenkiintoisia keskusteluja osallisuudesta niin yksittäisten työntekijöiden kanssa, mutta myös tiimitasolla, kun on tullut puheeksi tutkimustyöni aihe.

Tutkimusta tehdessäni hieman jopa yllätti, että näkemykset sekä kokemukset osallisuudesta ovat hyvin samankaltaisia. Tämän lisäksi kuitenkin yhteisenä kokemuksena on, että osallisuus ei aina toteudu. Osallisuuden tärkeys tunnistetaan monella taholla ja sen eteen halutaan nähdä myös vaivaa. Valitettavaa kuitenkin on, ettei se kuitenkaan aina toteudu. Sosiaaliala on kuormittavaa ihmissuhdetyötä ja moni yksikkö kokee työntekijäpulaa. Tämä johtaa vääjäämättä siihen, että työnkuorma on liian iso, joten työntekijät joutuvat priorisoimaan työtehtäviään. Tässä yhtälössä saattaa helposti käydä, että osallisuuteen ei kiinnitetä niin vahvasti huomiota ja ajaudutaan tilanteeseen, että se huomaamatta väheenee. Tähän tulisi kiinnittää erityistä huomiota varsinkin siitä syystä, koska kaikki osapuolet näkevät osallisuuden merkityksellisyyden.

5.2 Kehitysideoita osallisuuden vahvistamiseen

Lapsilähtöisyyden ja -keskeisyyden toteutuminen lastensuojelussa vaatii sitä, että siihen on johdon tuki sekä siihen sitoudutaan moniulotteisesti. Työntekijän ymmärrys siitä, että se ei ole vain lapsen teknistä tapaamista vaan paljon muuta itse tapaamisen kanssa. Sosiaalityöntekijän saatavilla olo lapselle, koko asiakkuuden ajan, kaikissa niissä prosesseissa, jotka häntä koskevat on ensiarvoisen tärkeää. (Petrelius ym. 2016, 8–9) Tutkimuksessani esille nousevia teemoja oli ajan sekä resurssien puute arjessa. Tämän tiedostavat niin käytännön työtä tekevät kuin johtokin. Ensiarvoisen tärkeää olisi organisaatioissa ja niiden rakenteissa luoda sellaiset työskentely mahdollisuudet jokaiselle organisaatioon kuuluvalla, että lapsilähtöisyyttä ja osallisuutta on mahdollista toteuttaa, mutta myös kehittää. Näistä ääneen puhuminen on mielestäni yksi lähtökohta, jolla saadaan näkyvyyttä ja ymmärrystä, että lapset jo itsessään sekä heidän tilanteensa ovat yksilöllisiä ja luottamuksellisten asiakassuhteen syntymiseen tarvitaan aikaa. Yksittäisillä menetelmillä ei ole

mahdollista ratkoa kokonaisuutta vaan siihen tarvitaan vain ja ainoastaan lisää aikaa sekä työskentely rauhaa kaikille työntekijöille.

Kiili ym. (2021) ja Itäpuisto ym. (2022) nostavat esille, että lapsi- ja perhepalveluissa on tarvetta sekä halua asiakasosallisuuteen. Ilman tätä ymmärrystä myöskään perustasolla työskentelevät eivät voi viedä sitä eteenpäin. Valitettavaa on, että kustannustehokkuus on entistä enemmän läsnä myös lastensuojelussa. Tämä voi valitettavasti tarkoittaa sitä, että työntekijöillä on entistä vähemmän aikaa jo pelkästään tavata lapsia tai keskittyä asiakasosallisuuteen. Tämä on taas tietyllä tavalla ristiriidassa siihen, että asiakasosallisuus nähdään olevan tulevaisuutta yhteiskunnan kehittämisessä.

Kehitysideana nousikin tutkimukseni myötä, että miten saataisiin työhön luontevaksi osaksi asiakasosallisuudesta saatavan tiedon kerääminen, jota kautta olisi mittari, jolla sen hyötyjä pystyttäisiin tuomaan esille. Työntekijät tekevät lastensuojelussa paineen alla työtä ja siihen lisäksi kustannustehokkuuden tuomat rasitteet. Tässä kokonaisuudessa kaikkien yhteinen näkemys siitä, että lapset olisivat entistä enemmän mukana heidän prosesseissaan, sekä lapsilta saatava ensiluokkainen tieto heidän asioihinsa ei jäisi takalalle. Tässä yhtälössä voi helposti käydä niin, että lasten osallisuus heikkenee, vaikka se onkin lain velvoittamaa. Tästä syystä olisikin ensiarvoisen tärkeää kehittää mittareita, joiden avulla se tulisi automaattisesti näkyväksi.

Vaikka lapsen osallisuus ja lapsilähtöisyys nähdään tärkeänä asiana, jota tapahtuu tällä hetkellä paljon. Siitä huolimatta olisi tärkeää entisestään painottaa sekä koulutuksessa kuin käytännössä, että erilaiset menetelmät tai toiminnallisuus eivät yksinään tuo mukanaan lasten osallisuutta. Sitä ei myöskään yksinään tuo mukanaan moniammatillisuus lasten asioissa. Kaikilla osapuolilla tulee olla rohkeutta heittäytyä välillä sellaiseen työskentelyyn, joka ei itselle tunnu luontevalta ja tätä kautta tulee mukaan inhimillisyyttä, minkä uskon lisäävän luottamusta lastensuojelun asiakkaissa. Jatkotutkimukseksi nostankin työyhteisötasolla osallisuuden tutkimisen sekä sitä kautta erilaisten menetelmien hyödyntämisen, jotta niistä saataisiin vakiintuneita toimintatapoja eikä ainoastaan yksittäisten työntekijöiden tekemiä ratkaisuja.

Oman kokemukseni mukaan lastensuojelussa pyydetään asiakaspalautteita, mutta työyhteisössä ei välttämättä ole olemassa systemaattista tapaa pyytää asiakaspalautteita. Monesti asiakaspalautteita pyydetään siinä vaiheessa, kun asiakkuus päättyy. Kehitysideani onkin, että lasten osallisuuden kokemuksista lastensuojelun prosesseissa pyydetäisiin systemaattisesti palautettua jo asiakasprosessien aikana eikä esimerkiksi pelkästään silloin, kun asiakkuus päättyy. Tällä tavalla olisi mahdollista jo asiakkuuden aikana saada selvyyttä osallisuuden kokemuksista ja tehdä mahdollisia muutoksia sekä toimenpiteitä, jotta se olisi myönteisempää ja toimivampaa. Palautteen antamiseen ja saamiseen on olemassa erilaisia keinoja, joiden tarkastelu sekä tutkiminen olisi tärkeää, että löytyisi toimiva tapa sen tekemiseen sekä ennen kaikkea juurruttamiseen yhteiseksi työtavaksi.

Lähteet

- Aaltio, Elina & Isokuortti, Nanne (2021) Lastensuojelun tutkimusperustan vahvistamisen haasteita ja mahdollisuuksia. *Kasvun tuki*, 1(2), 21–29. <https://kasvuntuki.fi/aikakauslehti/julkaisut/kasvun-tuki-aikakauslehti-22021/>
- Aarnio, Noora & Pösö, Tarja (2023) Palvelutarpeen arviointi lastensuojelun rajapinnoilla asiakasnäkökulmasta – Nuorten ja vanhempien näkemyksiä. *Janus* vol. 31 (3), 235–252. <https://doi.org/10.30668/janus.122791>
- Araneva, Mirjam (2016) Lapsen suojeleminen ja päätöksenteko. Helsinki: Talentum Pro.
- Bardy, Marjatta (2013) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Tampere: Juvenes Print Oy. 49–78.
- Department of Health. London The Stationery Office. (2000) Assessing Children in Need and their Families: Practice Guidance https://dera.ioe.ac.uk/id/eprint/15599/1/assessing_children_in_need_and_their_families_practice_guidance_2000.pdf Luettu 28.9.2024.
- Günther, Kirsi & Hasanen, Kirsi (2021) Johdanto: analyysi ja tulkinta. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarasto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/> Luettu 20.9.2024.
- Hakala, Juha T. (2017) Tulevan maisterin graduopas. Helsinki: Gaudeamus.
- Hakalehto, Suvianna (2018) Lapsioikeuden perusteet. Helsinki: Alma Talent.
- Hakalehto, Suvianna & Toivonen, Virve (toim.) (2016) Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Helsinki: Helsingin Kamari Oy.
- Hart, Roger (1997) Children's participation - The theory and practice of involving young citizens in community development and environmental care. New York: UNICEF.
- Hietamäki, Johanna (2016) Työmenetelmien kehittämisen tietopohjan rakentaminen ja arviointitutkimus lastensuojelussa. Työpaperi 33/2016 Päivi Petrelius & Hanna Tulensalo & Anne-Mari Jaakola & Johanna Hietamäki (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2007) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi. 13., osin uudistettu painos.
- Hotari, Kaisa-Elina & Oranen, Mikko & Pösö, Tarja (2013) Lapset lastensuojelun osallisina. s.149–164. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Tampere: Juvenes Print Oy.
- Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemaassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Lapin Yliopisto.
- Hänninen, Kaija & Poikela, Ritva (2016) Toimintalähtöinen, dialoginen ja kohtaava vuorovaikutus. Teoksessa Maritta Törrönen & Kaija Hänninen & Päivi Jouttimäki & Tiina Lehto-Lundén & Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus. 148–164.
- Iivonen, Esa (2011) Lapsen oikeuksien yleissopimus. Teoksessa Suvielise Nurmi & Kaisa Rantala (toim.) Näyn ja kuulun. Lapsen etu ja osallisuus. Helsinki: Lasten Keskus. 39–60.

- Ikonen, Leeni (2013) *Salassa pidettävä: Suojeleeko laki lasta vai lastensuojelijaa?* Vehmersalmi: Radium- kirjat.
- Isola, Anna-Maria & Kaartinen, Heidi & Leemann, Lars & Lääperi, Raija & Schneider, Taina & Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna (2017) Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpaperi 33/2017. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y Luettu 2.10.2024.
- Isola, Anna-Maria & Leemann, Lars (2021) Osallisuuden kokemus on hyvinvoinnin ja terveyden tekijä. *Sosiaali-lääketieteellinen aikakauslehti* Vol 58 Nro 4 2021 <https://doi.org/10.23990/sa.112402> Luettu 28.9.2024.
- Itäpuisto, Maritta & Kiili, Johanna & Malinen, Kaisa (2022) Asiakasosallistuminen ja sen johtaminen lapsi- ja perhepalveluiden johtajien kuvaamana. *Työelämän tutkimus*, 20(1), 118–139. <https://doi.org/10.37455/tt.102542>
- Jaakola, Anne-Mari (2020) Lapsen tilanteen arviointi lastensuojelun sosiaalityössä. Itä-Suomen yliopisto: Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, Yhteiskuntatieteiden laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-3435-2>
- Jaakola, Anne-Mari & Pölkki, Pirjo & Vornanen, Riitta (2023) Lapsen tilanteen arvioinnin osatekijät ja lapsikeskeisyys suomalaisilla sosiaalityöntekijöillä. *Yhteiskuntapolitiikka* 88 (2023):5–6, 513–524. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20231211153187>
- Jaakola, Anne-Mari & Karttunen, Teija & Svenlin, Anu-Riina (2024) Sosiaalityöntekijöiden osaaminen ja lapsen kehitystieto tilannearvioinnissa. Teoksessa Johanna Kiili, Anne-Mari Jaakola, Merja Anis, Tuuli Lamonen & Elina Stenvall (toim.) *Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus. 107–121.
- Jokinen, Arja (2016) Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen suhde. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus. 138–147.
- Juhila, Kirsi (2014) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. *Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Tampere: Vastapaino.
- Kangasniemi, Mari & Pölkki, Tarja (2016). Aineiston käsittely: Kirjallisuuskatsauksen ydin. Teoksessa Minna Stolt, Anna Axelin & Riitta Suhonen (toim.) *Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä*. Turku: Turun yliopisto. 80–92.
- Kangasniemi, Mari & Utriainen, Kati & Ahonen, Sanna-Mari & Pietilä, Anna-Maija & Jääskeläinen, Petri & Liikanen, Eeva (2013). Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsennettyyn tietoon. *Hoitotiede*. 25 (4), 291–301.
- Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) (2010) *Sosiaalityön käsikirja*. Helsinki: Tietosanoma Oy.
- Kiilakoski, Tomi & Gretscher, Anu (2012) Muistiinpanoja demokratiaoppitunnista: Millainen on lasten ja nuorten kunta 2010-luvulla? <https://doi.org/10.57049/nts.396> Luettu 29.9.2024.
- Kiili, Johanna & Itäpuisto, Maritta & Moilanen, Johanna & Svenlin, Anu-Riina & Malinen, Kaisa Eveliina (2021) Professionals' views on children's service user involvement. *Journal of Childrens Services*, 16(2), 145–158. <https://doi.org/10.1108/jcs-10-2020-0069>

- Kivinen, Tuula & Vanjusov, Heidi & Vornanen, Riitta (2020) Asiakkaan ääni – osallisuus ja vaikuttamisen mahdollisuudet. Teoksessa Anneli Hujala & Helena Taskinen (toim.) Uudistuva sosiaali- ja terveysala. Tampere: Tampere University Press, 267–293.
- Lahtinen, Pia & Pynnönen, Jaana (2020) Opas lapsilähtöiseen palvelutarpeen arviointiin. Jyväskylä: Pesäpuu ry, Lastensuojelun kehittämissyhteisö.
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812> Luettu 30.8.2024.
- Lansdown, Gerison (2010) The realisation of children's participation rights Critical reflections. Teoksessa Barry Percy-Smith & Nigel Thomas A Handbook of Children and Young People's Participation. New York, Usa: Routledge. 11–23.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Luettu 31.5.2024.
- Lehto-Lundén, Tiina (2021) Lapsi oman elämänsä kertojana: monimenetelmällisyyden mahdollisuudet. Teoksessa Hanna Tulensalo & Reetta Kailliomäki & Janica Laimio (toim.) Kohti lapsen näköistä osallisuutta. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry. 42–53.
- Lehto-Lundén, Tiina (2023) Lapsen kokonaisvaltaisen kokemustiedon hyödyntäminen sosiaalialan toimintaympäristöissä. Teoksessa Kaisa Malinen, Maritta itäpuisto, Johanna Moilanen, Johanna Kiili & Mari Punna (toim.) Vertaistuki ja kokemukseen perustuva asiantuntijuus lasten ja perheiden voimavarana. Tampere: Vastapaino. 169–194.
- Lehto-Lundén, Tiina & Turtiainen, Kati & Kannasoja, Sirpa (2024) Lasten ja nuorten oikeuksien toteutuminen. Esimerkkeinä tukisuhdetoiminta ja maahan saapuneiden lasten palvelut. Teoksessa Johanna Kiili, Anne-Mari Jaakola, Merja Anis, Tuuli Lamponen ja Elina Stenvall (toim.) Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus. 55–70.
- Lindh, Jari & Linnakangas, Ritva ja Laitinen, Merja (2017) Kuvalliset menetelmät nuorten osallisuuden tukemisessa. Teoksessa Anneli Pohjola, Maarit Kairala, Hannu Lyly ja Asta Niskala (toim.) Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tampere: Vastapaino. 110–128.
- Marjamaa, Minna & Sinisalo, Riikka (2022) Kirjallisuuskatsauksen ohjaus – perustana tutkimuskysymys ja ohjaushaastattelu. Ohjauksen ja oppimisen teemanumero 2/2022. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022060343112>
- Muukkonen, Tiina & Tulensalo, Hanna (2018) Tutustumalla lapsi tulee näkyväksi – pienen lapsen kokemusten kuuleminen lastensuojelussa. Teoksessa Sauli Hyvärinen & Tarja Pösö (toim.) Lasten haastattelu lastensuojelussa. Jyväskylä: PS-Kustannus. 131–144.
- Mäkelä, Jukka (2011) Osallisuuden merkitys lapsen ja nuoren kehitykselle. Teoksessa Suvielise Nurmi & Kaisa Rantala (toim.) Näyn ja kuulun. Lapsen etu ja osallisuus. Helsinki: Lasten Keskus, 13–23.
- Mäntylä, Niina (2011) Lasten ja nuorten osallistumisen oikeudelliset ongelmat. Teoksessa Niina Mäntylä (toim.) Lapset ja nuoret yhteiskunnan toimijoina. Vaasa: Vaasan Yliopiston julkaisuja ja tutkimuksia, 21–34. https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/7689/isbn_978-952-476-379-0.pdf?sequence=1 Luettu 28.9.2024.
- Möller, Sointu (2004) Sattumista suunnitelmallisuuteen. Lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa. Opas- ja käsikirjat 1/2004. Jyväskylä: Pesäpuu ry. Lastensuojelun erityisosaamisen keskus.

- Niela-Vilén, Hannakaisa & Hamari, Lotta (2016) Kirjallisuuskatsauksen vaiheet. Teoksessa Minna Stolt, Anna Axelin & Riitta Suhonen (toim.) Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. Turku: Turun yliopisto. 23–36.
- Nieminen, Irja & Vierula, Tarja & Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja (2020) Moniammatillinen palvelutarvearviointi muutoksessa ja muuttuvassa ympäristössä: lapsi- ja perhepalveluiden ammattilaisten näkemyksiä. *Janus* vol. 28 (3), 237–253. <https://doi.org/10.30668/janus.80147>
- Pajulampi, Henna (2014) Lapsi, oikeus ja osallisuus. Helsinki: Talentum.
- Peltola, Marja & Moisio, Jenni (2017) Ääniä ja äänettömyyttä palvelukentillä. Helsinki: Nuorisotutkimus seura ry.
- Petrelus, Päivi & Tulensalo, Hanna & Jaakola, Anne-Mari & Hietamäki, Johanna (2016) Kohti lapsikeskeistä ja kokonaisvaltaista lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointia. Työpaperi 33/2016. Päivi Petrelus & Hanna Tulensalo & Anne-Mari Jaakola & Johanna Hietamäki (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Helsinki: Terveystien ja hyvinvoinnin laitos.
- Päkkilä, Hanna (2008) Lähtökohtana lapsen etu ja lapsilähtöisyys. Teoksessa Kari Huotari & Johanna Hurtig (toim.) Sosiaalityötä Monitoroimassa. Helsinki: Helsinki University Press/Palmenia, 161–174.
- Raatikainen, Eija (2015) Lujita luottamusta. Asiakassuhteen rakentaminen sosiaali- ja terveysalalla. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Raunio, Kyösti (2009) Olenmainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.
- Räty, Tapio (2023) Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.
- Saastamoinen, Kati (2018) Lapsen suojelu. Viranomaisten ja muiden toimijoiden välisenä yhteistyönä. Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita.
- Salminen, Ari (2011) Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisu. https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/7961/isbn_978-952-476-349-3.pdf
- Shier, Harry (2001) Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. *Children & Society* Volume 15 (2001, 107–117) <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=2e0b8757-f8c7-4c71-8dec-83388d4c06d1%40ses-siomgr4005&vid=4&hid=4204> Luettu 24.9.2024.
- Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301. Luettu 31.5.2024.
- Suhonen, Riitta & Axelin, Anna & Stolt, Minna (2016). Erilaiset kirjallisuuskatsaukset. Teoksessa Minna Stolt, Anna Axelin & Riitta Suhonen (toim.) Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. Turku: Turun yliopisto. 7–22.
- Suomen perustuslaki 11.6.1999/731 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731> Luettu 30.8.2024.
- Terveystien ja hyvinvoinnin laitos. 2024. <https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet> Luettu 17.3.2024.
- Tiilikainen, Tiina (2008) Lapset työskentelyn osallistujina. Teoksessa Tiina Muukkonen (toim.) Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. Julkaisusarja 17. Helsinki: Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris-instituutti.

- THL: Lastensuojelun käsikirja (2023) <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu> Luettu 6.4.2024
- Toivonen, Virve & Pollari, Kirsi (2018) Lapsen haastattelu - osa lapsen oikeutta osallistua. Teoksessa Sauli Hyvärinen ja Tarja Pösö (toim.) Lasten haastattelu lastensuojelussa. Jyväskylä: PS-kustannus, 73–90.
- Toivonen, Virve-Maria (2017) Lapsen oikeudet ja oikeusturva. Lastensuojeluasiat hallintotuumioistuimissa. Helsinki: Alma Talent.
- Tulensalo, Hanna (2015) Lapsen tiedollinen toimijuus lastensuojelun sosiaalityössä. Tampere: Tampereen yliopisto, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201604151428>
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi. 5., uudistettu painos.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi. Uudistettu laitos.
- Törrönen, Maritta & Kalliola, Susanna & Paaso, Sari-Anne (2023) ”Sit tietää mitä sille lapselle on tapahtunut” – alle 12-vuotiaiden lasten kuuleminen lastensuojelutyössä. Janus vol. 31 (2), 128–144. <https://doi.org/10.30668/janus.116372>
- Vilkka, Hanna (2023) Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina. Helsinki: Art House.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023. Mitä on hyvä tieteellinen käytäntö? <https://tenk.fi/fi/tiedetilppi/hyva-tieteellinen-kaytanto-htk> Luettu 31.5.2024.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa (2023) Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf Luettu 9.9.2024.
- YK: lapsen oikeuksien yleissopimus 1989. <https://www.unicef.fi/tyomme/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-sopimus/lapsen-oikeuksien-sopimuksen-koko-teksti/> Luettu 3.5.2024.

Liite 1

Kirjallisuuskatsauksen aineisto

	Tutki- muksen tekijä(t), julkaisu- vuosi	Tutki- muksen nimi / Ar- tikkelin otsikko	Tutki- muksen taso	Tutki- muksen tavoite/ tutkimus- kysymys	Aineisto	Keskeiset tulokset
1	Aaltio, E. & Iso- kuortti, N. 2021.	Lastensuo- jelman tutki- musperus- tan vahvis- tamisen haasteita ja mahdol- lisuuksia.	Ver- taisarvi- oitu ar- tikkeli	Tavoit- teena eri- tellä las- tensuoje- lun ja sen kehittämi- sen tutki- musperus- taan liitty- viä haas- teita sekä esitellä kolme rin- nokkaista strategiaa lastensuo- jelman laa- dun ja vai- kuttavuus- den lisää- miseksi.	Viisi kirjal- lisuuskat- sausta, joissa mu- kana kuusi tutkimusta	Haasteita löytyy useampia liittyen sosiaali- työn asia- kastyön tutkimus- perustei- suuden li- säämiseen ja siihen tarvitaan konkreet- tisia toi- mia. Lasten- suojele- lun tutki- mus- perustai- suuden edistämi- sessä voi- daan toi- mintamal- lien ohella hyödyntää muuta rin- nakkaisia strategi- oita. Ke- hittämis- työhön tu- lisi kytkeä nykyistä enemmän

						arviointi- tutki- musta.
2	Aarnio, N. & Pösö, T. 2023.	Lastensuo- jelman pal- velutar- peen arvi- ointia asia- kasnäkö- kulmasta – nuorten ja vanhem- pien näke- myksiä.	Ver- taisarvi- oitu ar- tikkeli	Palvelu- tarpeen ar- vioinnin tarkastelu asiakasnä- kökul- masta. Mitä arvi- ointi on ja millaista sen tulisi olla arvi- oitavana olevan lapsen ja vanhem- man näkö- kulmasta. Tunnistaa ongelmat ja miettiä keinoja niiden rat- kaisemi- seen.	Kuvitteelli- sen tarinan (vinjetin) avulla to- teutetut ryhmä- haastatte- lut. Mu- kana 14 nuorta ja vanhempaa kokemus- asiantunti- joina	Ammatti- laisten monipuo- linen tieto ja osaami- nen sekä yksilöllä- nen, vuo- rovaikut- teinen ja kokonais- valtainen työsken- tely ko- rostuvat. Aiheel- lista uu- delleen ar- vioida sel- laisia pal- velujärjes- telmän or- ganisaa- tiotapoja, joissa pal- velutar- peen arvi- ointi irro- tetaan muusta sosiaali- työstä.
3	Itäpuisto, M. & Kiili, J. & Mali- nen, K. 2022.	Asiakas- osallistu- minen ja sen johta- minen lapsi- ja perhepal- veluiden johtajien kuvaa- mana.	Ver- taisarvi- oitu ar- tikkeli	Lapsi- ja perhepal- veluiden johtajien ja esimies- ten näke- mykset asiakas- osallistu- misesta ja sen johta- misesta. Miten he	25 teema- haastatte- lua, jotka tehtiin jär- jestöjen sekä kun- nallisten sosiaali- ja terveyspal- veluiden johtajille.	Johtajan taustaor- ganisaatio on yhtey- dessä sii- hen, millä tavoin hän tarkaste- lee asia- kasosallis- tumista: Järjestö- johtajat

				kuvaavat asiakas-osallistumista ja perustelevat asiakkaiden mukaanottoa palvelun tuottamiseen.		painottavat vapaaehtoisuutta ja perustelevat johtamista arvolahtöisesti. Sosiaalialan johtajat tunnistaavat kumppanuuden käsitteen ja johtajan roolin toimintaledellytyksissä ja organisaatoraken-teissa huolehtimisen. Riippumatta taustaorganisaatiosta työntekijöiden merkittävä rooli asiakas-osallistumisen johtamisessa, sillä heidän odotetaan johtavan arjen työssä asiakkaiden osallistumista.
--	--	--	--	--	--	---

4	Jaakola, A-M. 2020.	Lapsen tilanteen arviointi lastensuojelun sosiaalityössä-	Väitöskirja	Kyselyaineisto.	Sosiaalityöntekijöiltä kerätty kyselyaineisto (n=506). Sosiaalityöntekijöiden tapa tehdä tilanteen arviointia lastensuojelun sosiaalityössä. Tietoa arvioinnin sisällöntekijöistä, osaamisesta, arvioinnin orientaatioista ja lähtökohdista.	Arvioinnissa huomioidaan ensisijaisesti lapsen arviointihetken tilanetta ja siinä vaikuttavia sosiaalisia tekijöitä. Arviointi kohdentuu erityisesti lapsen sosiaalisen kasvuympäristön ja sen mahdollisuuksiin tukea lasta kasvussa ja kehityksessä. Arvioinnissa huomioidaan harvemmin lapsen kehityshistorian tekijöitä, vanhemman omaa taustaa ja perheen historiaa. Arvioinnin tekemisen tapa on verrattain usein systemaattinen ja
---	---------------------	---	-------------	-----------------	--	--

						analyytti- nen.
5	Jaakola, A-M. & Pölkki, P. & Vornanen, R. 2023.	Lapsen tilanteen arvioinnin osatekijät ja lapsikeskeisyys suomalaisille sosiaalityöntekijöille.	Vertaisarvioitu artikkeli	Lapsen tilanteen ja tuen tarpeen tarkastelu sekä arviointi sosiaalihuollon ja lastensuojelun prosesseissa.	Lapsiperhepalveluiden ja lastensuojelun työntekijöille tehty sähköinen kysely. Tutkimusaineiston koko 373 vastausta, johon osallistui 210 kuntaa eri puolilta Suomea.	Arviointi on laaja-alaista ja sosiaalityöntekijä pyrkivät arvioimaan lapsen tilannetta useiden osatekijöiden perusteella.
6	Kiili, J. & Itäpuisto, M. & Moilanen, J. & Svenlin, A-R. & Malinen, K E. 2021.	Professionals' views on children's service user involvement	Vertaisarvioitu artikkeli	Tämän artikkelin tarkoituksena on analysoida, miten ammattilaiset ymmärtävät lasten osallistumisen kokemukset asiantuntijoina. Painopiste on ammattilaisten näkemyksissä ja sukupolvien välisissä suhteissa.	Tutkimusaineisto koostuu 25 henkilö- ja 10 ryhmähaastattelusta sosiaali- ja terveysalalla työskentelevien esimiehistä sekä ammattilaisista.	Ammattilaiset ymmärsivät lasten arvion palvelun käyttäjinä. Kuitenkin he keskittyivät enemmän haasteisiin kuin sen tarjoamiseen mahdollisuuksiin. Terveystilanteiden huollon ammattilaiset korostivat vanhempien tarpeita ja lasten haavoittuvuutta.

						Sosiaalialan ammattilaiset ja lastensuojelujärjestöt puolestaan näkivät lapset kumppaneina, vaikka heidän kanssaan oli varauksellisuutta, koska he keskustelivat eettisistä asioista laajasti ja korostivat aikuisten vastuuta suojella lapsia. Yleisesti ottaen molempien alojen ammattilaiset näkivät olevansa eettisesti vastuullisia tukea lapsia palvelun käyttäjinä osallistumisessa.
--	--	--	--	--	--	--

7	Kivinen, T. & Vanjusov, H. & Vornanen, R. 2020.	Asiakkaan ääni – osallisuus ja vaikutamisen mahdollisuudet	Vertaisarvioitu artikkeli	Asiakkaiden äänen kuulumista ja vaikutusmahdollisuuksia osallisuuden näkökulmasta: mitä osallisuudella tarkoitetaan ja miten se jäsennetään, asiakkaan aseman selventäminen ja hänen oikeutensa lainsäädännön näkökulmasta sekä mitä osallisuus tarvitsee ja millaisia kulmaviä sen toteutumiselle on.		Osallisuus voi olla pieniä asioita, kuten kunnioittavaa kohtaamista tai asiakkaan elämänhistorian ja henkilökohtaisten mieltymysten huomioimista. Sote-ammattilaiset työssään ymmärtävät ja mahdollistavat osallisuuden toteutumisen eivätkä perustelu sen toteutumisen puutetta esimerkiksi kiireellä. Tutkimustietoa osallisuudesta toteutumisesta ja asiakkaan äänen kuulumisesta ja vaikutuksista tarvitaan lisää.
---	---	--	---------------------------	--	--	--

8	Lehto-Lundén, T. 2023.	Lapsen kokonaisvaltaisen kokemustiedon hyödyntäminen sosiaalialan toimintaympäristöissä.	Vertaisarvioitu artikkeli	Lasten kokemukset tukiperhe-toiminnasta, Minkälainen merkitysihmissäytyksen analyysillä on lapsen kokemustiedon hyödyntämiselle ja minkälaisia ovat lasten kokemustiedon käytettäväksi tekemisen haasteet sosiaalialan toimintakentällä.	Väitöskirja, jonka yhteydessä 43 tutkimustapaa 11 lapsen kanssa. Lasten kokemuksia haastattelujen, piirustusten, valokuvien ja videoiden avulla.	Lasten kokemusten huomioiminen tärkeänä ja merkittävänä osana yhteiskunnallista todellisuutta vahvistaa lasten koetun elämän ja niistä kerittyvän tiedon arvos- tamista. Lasten kokemusten kuuntelu lisää ymmärrystä lasten koetusta maailmasta ja haastaa aikuisilla olevia ennakkoletuksia.
9	Nieminen, I. & Virola, T. & Paavilainen, E. & Pösö, T. 2020.	Moniammatillinen palvelutarvearviointi muutoksessa ja muuttuvassa ympäristössä: lapsi- ja perhepalveluiden ammattilaisten	Vertaisarvioitu artikkeli	Ammattilaisten näkemykset lasten ja perheiden palvelutarpeiden arviointiin liittyvän moniammatillisen yhteistyön ja tiedonvaihto.	21 yksilöhaastattelua ja 5 kokeistallennetta	Yhteistyössä ja tiedonvaihdoissa on edelleen pulmakoh- tia. Työnjako oman perustyön ja moniammatillisuutta edellyttä-

		näkemyksiä				vän työskentelyn välillä, rakenteellinen ja käytännöllinen johtaminen, tiedon puutteen ja varaukselliset ennakkoasenteet. Huomion kiinnittäminen tietopohjan ja tiedon jakamisen käytännöt lapsiperhepalveluiden ammattilaiset tekemässä lastensuojelus asioissa.
10	Tulensalo, H. 2015.	Lapsen tiedollinen toimijuus lastensuojelun sosi-aaliteydessä.	Lisensiaatin työ	Lapsen tietoa ja sitä millaisena toimijana ja tietäjänä lapsi näyttäytyy lastensuojelun asiakkuutensa aikana.	Tapaustutkimus, jossa kolme tapausta, kohteena alle 12-vuotiaat lapset.	Alle 12-vuotiaiden lasten kertomisen mahdollisuus sekä kuulla ja käsitellä omaa itseään sekä omaa elämänsä koskevia asioita ja tietoja. Tiedolli-

						sen toimijan positiot lastensuojelussa ovat vaihtelevia ja oman asiakkuutensa aikana lapsi voi olla erilaisissa toimijapositioissa.
11	Törrönen, M. 2023.	”Sit tietää mitä sille lapselle on tapahtunut”: Alle 12-vuotiaiden lasten kuuleminen lastensuojelutyössä.	Vertaisarvioitu artikkeli	Analyysi pääasiassa alle 12-vuotiaiden lastensuojelun asiakaina olevien suomalaisten lasten käsityksiä siitä, miksi lastensuojelun työntekijöiden on tärkeä tavata ja kuulla heitä. 116 kirjallista vastausta.	116 kirjallista vastausta avo- ja sijais- huollon asiakkaana olevalta lapselta.	Lapset toiveet, että työntekijät kuulemisen avulla olisivat tietoisia heidän asioistaan ja elämäntilanteestaan, auttavat heitä tarvittaessa muutokseen sekä vahvistavat heidän turvallisuutensa tunnetta.